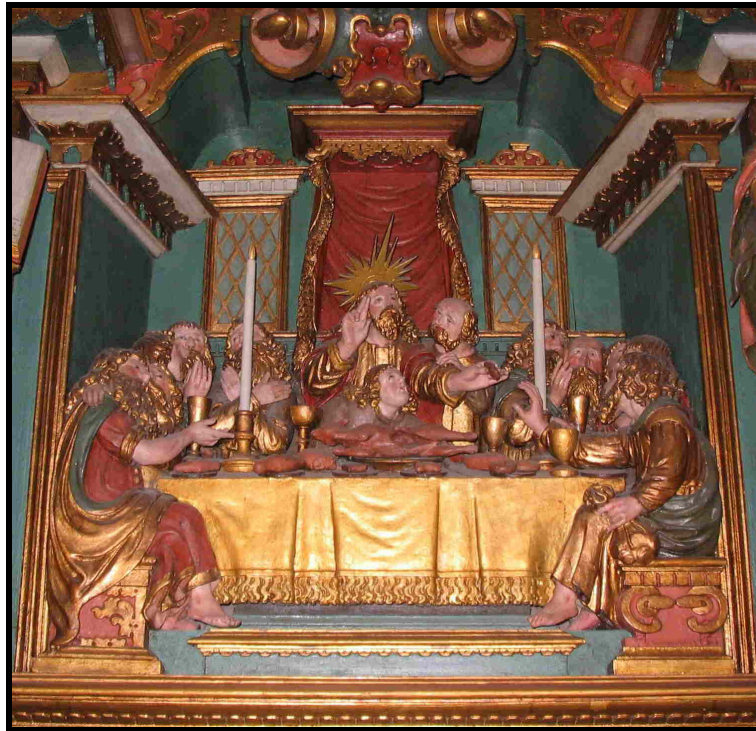

ET MØDE MED DEN DANSKE SALME PÅSKE OG FORÅR

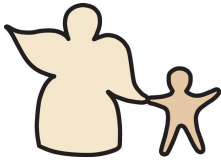

Detalje fra altertavlen i Stenløse kirke – ”nadveren”

FOLKEKIRKENS SKOLETJENESTE I FREDERIKSSUND PROVSTI

www.bornogengle.dk

2007

Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti - et samarbejde mellem skole og kirke.

Vi har hermed fornøjelsen af at kunne præsentere undervisningsmaterialet ”Et møde med den danske salme – påske og forår” fra Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti.

”Et møde med den danske salme” er en fælles arbejdstitel for en lang række populære projekter, der er løbet af stablen over det ganske land gennem en årrække udbudt af forskellige Folkekirkelige Skoletjenester.

Formålet med salmesangsprojekterne er, kort fortalt, at give eleverne mulighed for at stifte bekendtskab med en vigtig del af deres kulturbaggrund gennem mødet med vores unikke salmetradition og samtidig få oplevelsen af at indgå i en festlig salmesangsgudstjeneste for alle de klasser, som har arbejdet med materialet lokalt ude på skolerne, som en fælles afslutning på projektarbejdet.

Nærværende materiale fra Skoletjenesten i Frederikssund provsti har sit primære fokus på den danske salmetradition under temaet ”påske og forår”. Materialet henvender sig til folkeskolens mellemtrin.

Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti har til formål at fremme samarbejdet mellem skolerne og folkekirken i Frederikssund provsti.

Skoletjenesten skal styrke kontakten mellem skolerne og de lokale kirker gennem tværfaglige projektforsøg, kortere og længere undervisningsforløb, fællesarrangementer for provstiets skoler m.v.

Skoletjenesten kan afholde kurser for skolens lærere og kirkens præster og sognemedhjælpere. Endvidere kan skoletjenesten etablere og virke som idébank for kristendomsfaget i skolen.

Arbejdet foregår på folkeskolens præmisser og er målrettet mod alle elever, uanset kulturel eller religiøs baggrund. Folkekirkens skoletjeneste giver eleverne mulighed for at blive bevidste om den kristne kulturbaggrund, der er en vigtig del af det danske samfund.

For yderligere information om Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti se:

www.bornogengle.dk

- Her kan du bl.a. finde kontaktoplysninger, samt få information om kommende tilbud fra Folkekirkens Skoletjeneste.

Rigtig god læse- og arbejdslyst!

Med venlig hilsen fra Skoletjenestens konsulenter

Sonja Nielsen & Jesper Jørgensen

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	4
1. Påsken i Bibelen	5
2. Påske i naturen – foråret	13
3. Påskeskikke og –traditioner	14
4. Salmer, hvad er det?	16
5. B.S. Ingemann (1789-1862) og ”Lysets engel”	19
6. Munken Arnulf, N.F.S. Grundtvig og ”Hil dig, frelser og forsoner”	23
7. N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og ”Krist stod op af døde”	28
8. N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og ”Påskeblomsten”	32
9. Johannes Johansen (1925-) og ”Det dufter lysegrønt af græs”	37
10. Hans Anker Jørgensen (1945-) og ”Du, som gir os liv og gør os glade”	42
11. Matthias Grünewald – ”Opstandelsen” (1506-15) og lysets komme	46
12. Kirkebesøg	48
13. Udvalgt litteraturliste	49

Vel mødt til den store finale på Salmesangsprojektet i Slangstrup Kirke!

Her får eleverne en enestående mulighed for at få oplevelsen af at synge rigtig mange sammen og møde de andre klasser, som også har arbejdet med salmerne. De får også lejlighed til at møde Gunnar og Helga Svensson, som har indspillet CD'en, samt Inge Bastkær, der er provst for Frederikssund provsti.

Mød op og lad os i fællesskab få taget til at lette!

Projektafslutningen finder sted i Slangstrup Kirke:

onsdag d. 28. marts kl. 10.00 – 11.30

samt

torsdag d. 29. marts kl. 10.00 – 11.30.

INDLEDNING

"Et møde med den danske salme" er et populært, fast indslag i de folkekirkelige skoletjenester på landsplan. Her får eleverne mulighed for at stifte bekendtskab med nogle af vores bedste og mest afholdte salmer, ligesom de bliver introduceret til nogle af de moderne salmer, som med årene er blevet en del af vores stolte salmetradition.

Det overordnede formål med projektet er, at eleverne får et indblik i deres kulturbaggrund gennem arbejdet med salmerne og den tradition, som de er en del af. Samtidig giver projektet eleverne mulighed for at få en helt speciel oplevelse af det fællesskab, som opstår gennem salmesangen. Dette sker gennem en stor fælles afslutning for alle deltagende klasser i Slingerup kirke, hvor de salmer som eleverne, dels har arbejdet med i projektet, dels har indøvet med orgelledsagelse ved besøg i deres lokale kirke, nu synges – for fuld udblæsning – i fællesskab.

Temaet for årets *"møde med den danske salme"* i Frederikssund provsti er: *"Påske og forår"*. Der fokuseres således på, hvad påsken er, og hvordan den kædes sammen med foråret i den danske tradition.

Der indgår seks salmer i projektet, henholdsvis fire "gamle" og to "nye". De udvalgte salmer til påskematerialet er således Ingemanns *"Lysets engel går med glans"*, Grundtvigs *"Hil dig, frelser og forsoner"*, *"Krist stød op af døde"* og *"Påskeblomst! Hvad vil du her"*, samt to salmer af nyere dato, nemlig Johannes Johansens *"Det dufter lysegrønt af græs"* og Hans Anker Jørgensens *"Du, som gir os liv og gør os glade"*.

I forbindelse med projektet er der blevet udarbejdet en CD, hvor de valgte salmer både findes i en version med sang og i en instrumental udgave. Det er således tanken, at man kan benytte CD'en ude i klasserne, når man skal lære salmerne at kende og øve dem til den store fælles afslutning. Man kunne i den forbindelse eventuelt inddrage sin lokale musiklærer, så man kunne lære at bruge at bruge sin stemme bedre og samtidig få nogle tips til, hvordan man passer på den, når man synger.

Herudover består materialet af et baggrundsafsnit med tilhørende opgaver, hvor påsken forklares ud fra Bibelen, samt et afsnit om "påsken i naturen", der er symboliseret af foråret. Herefter følger et afsnit om gamle påsketraditioner.

De indledende afsnit danner på denne måde baggrund for det, det hele skal handle om, nemlig hoveddelen om salmer, der indledes af et afsnit om, hvad en salme egentlig er.

Herefter bliver de 6 udvalgte salmer gennemgået, hver for sig og i denne gennemgang findes der forslag til forskellige indfaldsvinkler og opgaver til dem, som man frit kan gå på jagt i.

Arbejdet med de enkelte salmer kan med fordel løbende suppleres af afsnittet, der følger lige efter gennemgangen af de respektive salmer, nemlig billedanalysen af Matthias Grünewalds "Opstandelsesbillede" fra Isenheimeralteret.

Materialet rundes af med et forslag til, hvad man kunne komme ind på, når man besøger sin lokale kirke for at øve salmerne med orgelledsagelse, som optakt til den store finale i Slingerup Kirke.

Rigtig god fornøjelse med arbejdet og sangen!

Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti

Sonja Nielsen & Jesper Jørgensen

1. PÅSKEN I BIBELEN

Baggrund for de bibelske fortællinger om påsken:

Teologisk set er der flere forskellige vinkler på den kristne påske. Der er tanken om, at Jesus ved sin død genoprettede et fællesskab mellem Gud og mennesker, også kaldet forsoning. På den tid, hvor Jesus levede, frygtede folk Gud og var bange for hans vrede og straf, men de blev alligevel ved med at gøre oprør mod Gud og blev straffet for det. Det kunne f.eks. være, hvis der kom tørke og høsten blev ødelagt, så kaldte man det Guds straf og mente, at den, det gik ud over, selv havde været ude om det. Da Jesus blev korsfæstet påtog han sig alle menneskers ulydighed og ophævede fjendskabet mellem Gud og mennesker. Man kan også sige, at Gud valgte at se bort fra menneskers ulydighed.

En anden vinkel lægger mere vægt på tanken om, at Jesus opstod fra de døde og at han dermed sejrede over døden. Både dengang og nu er døden grænsen for et menneskes liv og man kan ikke vide, hvad der sker, når man dør. Da Jesus viste sig igen for sine disciple efter korsfæstelsen, var det for hans tilhængere et tegn på, at alt det, han havde talt om før han døde, var sandt og at han virkelig måtte være guds søn. Jesus lover sine disciple og alle dem, der tror på ham, at de også skal opstå igen fra de døde, når de engang skal dø. I dette afsnit fokuseres mest på opstandelsen, fordi det er mere "håndgribeligt" at gennemgå i undervisningssammenhæng.

Dette afsnit er inddelt i en del, der er egnet til højtlesning. Her gengives de originale tekster fra det nye testamente, som man evt. kan bruge som højtlesning eller kan anvendes alene af underviseren, som baggrundsviden. Der er ordforklaringer med til teksterne, som man kan diskutere med eleverne. Endelig er der forslag til forskellige praktiske opgaver.

Til højtlesning:

Jesus og hans venner, som også blev kaldt disciple, var kommet til Jerusalem for at holde påske. Påsken er en fest til minde om dengang, hvor jøderne var slaver i Ægypten. Gud havde lovet jøderne at hjælpe dem ud af Ægypten og tilbage til deres eget land. På den nat Gud havde bestemt, ville han dræbe alle førstefødte i Ægypten, både af mennesker og kvæg. For at undgå, at Gud også kom til jødernes huse, skulle de tage et lam og slagte det og tage blodet fra det og smøre på dørkarmen. Når Gud gik forbi et hus, hvor der var blod på dørkarmen, så vidste han, at han skulle gå forbi det hus. Efter jøderne var sluppet ud af slaveriet i Ægypten, befalede Gud, at jøderne altid skulle fejre denne dag ved at slagte et lam og spise det sammen med usyret brød, der er brød, som er bagt uden gær.

Da Jesus og hans disciple var kommet til Jerusalem, lagde præsternes ledere, ypperstepræsterne, planer om at slå Jesus ihjel, men de ville vente til efter festen. Jesus vidste godt, at han skulle dø, men hans venner forstod det ikke, selvom han fortalte dem det.

Judas var ven med Jesus, men han gik alligevel hen til ypperstepræsterne og tilbød at hjælpe dem, så de kunne tage Jesus til fange. Da ypperstepræsterne hørte det, blev de glade og lovede at give ham penge for det.

Om aftenen holdt Jesus fest sammen med sine 12 disciple. Mens de sad ved bordet sagde Jesus: "En af jer vil forråde mig". Det blev de meget kede af at høre.

Mens de sad og spiste, tog Jesus et brød og delte det ud til dem og sagde: "Tag det og spis det: det er min krop." Og han tog et bæger med vin, som de alle drak af. Og han sagde: "Det er mit blod."

Efter de havde spist, gik de ud til Oliebjerget. De kom til en have, der kaldes Getsemane. Jesus gik væk fra de andre for at bede til Gud, for han vidste, at han snart skulle dø. Da han kom tilbage til disciplene, var de faldet i søvn og han sagde: *"Kunne I ikke engang holde jer vågne? Nu sker det snart, jeg skal dø. Og se, han som forråder mig, er her allerede."*

Mens han sagde det, kom Judas sammen med en flok soldater, han gik hen og gav Jesus et kys. Det var det tegn, han havde aftalt med soldaterne, så de kunne se, hvem Jesus var og tage ham til fange. Soldaterne førte Jesus hen til ypperstepræsten. Han og de andre ledere prøvede nu at få Jesus dømt til døden, men de kunne ikke finde noget, han havde gjort forkert.

Til sidst spurgte ypperstepræsten Jesus direkte: *"Er du Guds søn?"* Jesus svarede: *"Det er jeg."* Da sagde ypperstepræsten: *"Nu har I selv hørt ham gøre nar af Gud ved at sige, at han er Guds søn. Hvad skal vi gøre ved ham?"* De dømte ham til døden.

Tidlig fredag morgen blev Jesus ført til landets leder, Pilatus, som også skulle dømme Jesus. Pilatus spurgte ham: *"Er du jødernes konge?"* Pilatus var ikke jøde og ville helst ikke blande sig, men folk råbte: *"Korsfæst ham!"*

Soldaterne gav Jesus en kongekrone, der var lavet tornegrene, på hovedet. De spyttede på ham og gjorde nar af ham ved at lade som om, de tilbad ham som om, de tilbad en konge. Så førte de ham ud til stedet, hvor han skulle korsfæstes, det var et sted, der hed Golgata.

Kl. ni om morgenen korsfæstede de ham og mange gjorde nar af ham, da han hang på korset og sagde: *"Andre har han frelst, men sig selv kan han ikke frelse. Lad ham stige ned fra korset, så kan vi se og tro på ham!"*

Ved middagstid kom der et mørke over hele landet, som varede i tre timer. Til sidst råbte Jesus højt til Gud og kort efter døde han. Da han døde, kom der et jordskælv og i det store tempel i Jerusalem revnede forhænget for det helligste rum fra øverst til nederst. En af soldaterne, som holdt vagt ved korset, blev bange og sagde: *"Han var Guds søn!"*

Om aftenen gik en rig mand hen til Pilatus og spurgte om han måtte begrave Jesus. Han fik lov og svøbte Jesus i et lagen og lagde ham i en grav, som var hugget ind i en klippe. Og han væltede en sten for indgangen til graven.

Tidlig søndag morgen gik tre kvinder ud til graven. Stenen var væltet fra indgangen og inde i graven sad en mand i hvidt tøj. Han sagde: *"I skal ikke være bange. I søger efter Jesus, men han er ikke her, han er opstået fra de døde og blevet levende igen. Sig til hans disciple, at han vil mødes med dem."* Kvinderne skyndte sig væk. De var glade for det, de havde set, men også lidt bange og de skyndte sig hen til disciplene og fortalte dem, hvad de havde set.

Senere viste Jesus sig for sine disciple og han sagde til dem: *"Gå ud i hele verden og fortæl alle mennesker om Gud. Den, der tror og bliver døbt, skal frelses; men den, der ikke tror, skal dømmes."* Da Jesus havde talt til dem, blev han taget op til himlen og satte sig ved Guds højre hånd. Hans disciple gik ud i verden og fortalte og lærte mennesker og Gud og Jesus.

Påskens foregår fra søndag til søndag.

Palmesøndag

Da de nærmede sig Jerusalem og kom til Betfage ved Oliebjerget, sendte Jesus to disciple af sted og sagde til dem: *"Gå ind i landsbyen heroverfor, og I vil straks finde et æsel, som står bundet med sit føl. Løs dem, og kom med dem. Og hvis nogen spørger jer om noget, skal I svare: Herren har brug for dem, men vil straks sende dem tilbage."* Det skete, for at det skulle opfyldes, som er talt ved profeten, der siger:

"Sig til Zions datter:

*Se din konge kommer til dig,
Sagtmodig, ridende på et æsel
og på et trækdyrs føl."*

Disciplene gik hen og gjorde, som Jesus havde pålagt dem. De kom med æslet og føllet og lagde deres kapper på dem, og han satte sig derpå. Den store folkeskare bredte deres kapper ud på vejen, andre skar grene af træerne og strøede dem ud på vejen. Og skarerne, som gik foran ham, og de, der fulgte efter, råbte:

"Hosianna, Davids søn! Velsignet være han, som kommer i Herrens navn! Hosianna i det højeste!"
(Matthæusevangeliet kap. 21 vers 1-9)

Ordforklaring:

Palmesøndag: Ifølge traditionen er det palmegrene, som folkeskaren skærer af træerne og strøer ud på den vej, som Jesus rider. Palmer blev brugt til forskellige jødiske fester og til udsmykning af synagogen og blev betragtet som et symbol på sejr og glæde.

Zions datter: Zion er oprindeligt et sted i Jerusalem, men er siden hen blevet synonym med byen, ligesom det udtryk, der er brugt her, "Zions datter."

Hosianna: Betyder oprindeligt "frels!", men er siden blevet til et hyldestråb, lidt som vores "Hurra."

Skærtorsdag

Den første dag under de usyrede brøds fest kom disciplene hen til Jesus og spurgte: *"Hvor vil du have, at vi skal forberede påskemåltidet til dig?"* Han svarede: *"Gå ind til byen til den og den, og sig til ham: Mesteren siger: Min time er nær; hos dig vil jeg holde påskemåltidet sammen med mine disciple."* Og disciplene gjorde, som Jesus havde pålagt dem, og forberedte påskemåltidet.

Da det blev aften, satte han sig til bords med de tolv. Og mens de spiste, sagde han: *"Sandelig siger jeg jer: En af jer vil forråde mig."* De blev meget bedrøvede og begyndte én efter én at spørge ham: *"Det er vel ikke mig, Herre?"* Han svarede dem: *"Det er ham, som med hånden, dyppede i fadet sammen med mig, der vil forråde mig. Menneskesønnen går bort, som der står skrevet om ham, men ve det menneske, som Menneskesønnen forrådes af. Det var bedre for det menneske, om det aldrig var født."* Judas, som forrådde ham, spurgte: *"Det er vel ikke mig, Rabbi?"* Han svarede ham: *"Du sagde det selv."*

Mens de spiste, tog Jesus et brød, velsignede og brød det, gav sine disciple det og sagde: *"Tag det og spis det; dette er mit legeme."* Og han tog et bæger, takkede, gav dem det og sagde: *"Drik alle heraf; dette er mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse. Jeg siger jer: Fra nu af skal jeg ikke drikke vintræets frugt, før den dag drikker den som ny vin sammen med jer i min faders rige."*

Og da de havde sunget lovsangen, gik de ud til Oliebjerget.

(Matthæusevangeliet kap. 26 vers 17-30)

Ordforklaring:

Skærtorsdag: "Skær" betyder ren og dagen har fået det navn, fordi Jesus i Johannesevangeliet vasker disciplenes fødder den dag. Skærtorsdag er en senere tids betegnelse for den dag i påskeugen, hvor Jesus indstiftede nadveren, d.v.s. det sidste måltid, han spiste sammen med disciplene.

De usyrede brøds fest: Usyret brød er brød, der er bagt uden surdej og er hurtigt at bage, fordi det ikke skal hæve. De usyrede brøds fest er en dag i påskeugen, hvor jøderne fejrer udvandringen fra Ægypten, jøderne skulle være klar til hurtigt at komme af sted og der var ikke tid til at vente på at brødet skulle hæve, derfor lavede man usyret brød.

Menneskesønnen: Menneskesønnen er en betegnelse Jesus brugte om sig selv og udtrykket stammer fra de gammeltestamentlige skrifter.

Rabbi: Betyder "mester" eller "stor" og er en form for ærestitel.

Pagt: En pagt er en form for "aftale" med Gud. Efter syndfloden laver Gud en pagt med Noa om, at han aldrig vil lade jorden oversvømme igen. Jesus giver sit liv for at genoprette fællesskabet mellem Gud og mennesker, han laver en pagt mellem mennesker og Gud.

Lovsang: En sang man synger for at prise og ære Gud.

Langfredag

Da de havde hånet Jesus, tog de kappen af ham og gav ham hans egne klæder på. Så førte de ham ud for at korsfæste ham.

På vejen derud traf de en mand fra Kyrene, som hed Simon, ham tvang de til at bære hans kors. Da de kom ud til det sted, der hedder Golgata – det betyder Hovedskalsted – gav de ham vin at drikke, som var blandet med malurt, men da han smagte det, ville han ikke drikke det. Og da de havde korsfæstet ham, delte de hans klæder mellem sig ved at kaste lod om dem. Så satte de sig dér og holdt vagt over ham. Over hans hoved havde de anbragt anklagen imod ham, den lød: "Det er Jesus, jødernes konge". Sammen med ham blev der korsfæstet to røvere, den ene på hans højre, den anden på hans venstre side. Og de, der gik forbi, spottede ham og rystede på hovedet og sagde: "Du, som bryder templet ned og rejser det igen på tre dage, frels dig selv, hvis du er Guds søn, og stig ned fra korset!" Også ypperstepræsterne og de skriftkloge og de ældste hånede ham på samme måde og sagde: "Andre har han frelst, sig selv kan han ikke frelse. Han er jo Israels konge, lad ham nu stige ned fra korset, så vil vi tro ham. Han har stolet på Gud, lad nu Gud udfri ham, hvis han vil vide af ham. Han har jo sagt: Jeg er Guds søn." Også røverne, der var korsfæstet sammen med ham, hånede ham på samme måde.

Men fra den sjette time faldt der mørke over hele jorden indtil den niende time. Og ved den niende time råbte Jesus med høj røst: "Eli, Eli! Lemá sabaktáni?" – det betyder: "Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?" Nogle af dem, som stod der og hørte det, sagde: "Han kalder på Elias". Straks løb en af dem hen og tog en svamp og fyldte den med eddike, satte den på en stang og gav ham noget at drikke. Men de andre sagde: "lad os se, om Elias kommer og frelser ham." Men Jesus råbte atter med høj røst og opgav ånden.

Og se, forhænget i templet flængedes i to dele fra øverst til nederst. Og jorden skælvede, og klipperne revnede, og gravene sprang op, og mange af de hensovede helliges legemer stod op og de gik ud af deres grave og kom efter hans opstandelse ind i den hellige by og viste sig for mange. Men da officeren og hans folk, der holdt vagt over Jesus, så jordskælvet og det andet, der skete, blev de rædselsslagne og sagde: "Sandelig, han var Guds søn." Der var også mange kvinder, der så til på afstand, de havde fulgt Jesus fra Galilæa og sørget for ham. Blandt dem var Maria Magdalene, Maria, Jakobs og Josefs mor, og Zebedæussønnernes mor.

(Matthæusevangeliet kap. 27 vers 31-56)

Ordforklaring:

Langfredag: Er en senere tids betegnelse for den dag, da Jesus blev korsfæstet. Den blev kaldt lang, fordi det var en lang og trist dag.

Malurt: En bitter urt, der blev brugt som bedøvelsesmiddel til dem, der skulle henrettes.

Korsfæstelse: En romersk henrettelsesmetode, hvor man hængte den dødsdømte op på et kors.

"Det er Jesus, jødernes konge": I mange danske kirker er korset forsynet med indskriften I.N.R.I., det er latin og står for, "Jesus Nazareus Rex Judaeorum", på dansk, "Jesus af Nazareth, jødernes konge."

Den sjette time, den niende time: Jøderne regnede dagens start fra solopgang, ca. regnet fra kl. 6, så den 6. time er kl. 12 og den 9. time er kl. 15 om eftermiddagen.

Elias: Var en profet, som er kendt fra det gamle testamente. Han døde ikke, men blev direkte optaget i himlen af Gud. Dem, der står og ser på Jesu død, tror at han kalder på Elias.

Påskedag

Efter sabbatten, da det gryede ad den første dag i ugen, kom Maria Magdalena og den anden Maria for at se til graven. Og se, der kom et kraftigt jordskælv. For Herrens engel steg ned fra himlen og trådte hen og væltede stenen fra og satte sig på den. Hans udseende var som lynild og hans klæder hvide som sne. De, der holdt vagt, skælvede af frygt for ham og blev som døde. Men englen sagde til kvinderne: *"Frygt ikke! Jeg ved, at I søger efter Jesus, den korsfæstede. Han er ikke her; han er opstået, som han har sagt. Kom og se stedet, hvor han lå. Og skynd jer hen og sig til hans disciple, at han er opstået fra de døde. Og se, han går i forvejen for jer til Galilæa. Dér skal I se ham. Nu har jer sagt jer det."*

Og de skyndte sig bort fra graven med frygt og stor glæde og løb hen for at fortælle hans disciple det.

(Matthæusevangeliet kap. 28 vers 1-8)

Ordforklaring:

Sabbat: Jødernes egentlige helligdag, der varede fra fredag aften til lørdag aften. Den første dag i ugen efter sabbatten er søndag.

FORSLAG TIL FORSKELLIGE OPGAVER:

Palmesøndag:

- Begivenhederne palmesøndag er meget velegnet til et lille rollespil, hvor eleverne spiller Jesus, de to disciple, æselet og folkeskarerne.

Spørgsmål til diskussion:

- Jesus blev hyldet som en konge. Prøv at tal om hvilke mennesker, man hylder i dag og på hvilken måde.

Skærtorsdag:

- Prøv at diskutere forskellen på hverdag og fest. Dæk et fint bord i klassen: Hvad skal der på bordet for at gøre det festligt? Dug, lys etc.

Praktisk øvelse:

- Prøv at bage usyret brød:

Mel
Vand
Olie
Honning

Dosér i passende mængder

Ingredienserne blandes sammen til en blød dej. Dejen rulles tyndt ud på en bageplade, hvorefter brødet bages i ovnen ved 200 grader. Brødet er færdigt når overfladen hæver sig og bliver gylden.

Langfredag og påskedag:

- For at hjælpe med at forstå, hvorfor Jesus skulle dø, kan man prøve at læse salme nr. 213, ”*I kvæld blev der banket på helvedes port*”, i Den danske Salmebog, hvor Grundtvig forestiller sig, at Jesus bliver sendt til dødsriget inden han opstår og befrier de mennesker, der er fanget i dødsriget. Den kristne tankegang er, at Jesus dør, så han kan befri alle mennesker fra at skulle side i dødsriget.
- Se kopisiden med de to kors. Det er en senere tid, der fremstiller Jesus som en lidende og ynkelig skikkelse på korset. Vikingerne fremstillede Jesus som en sejrende konge, der havde vundet over døden. J.v.f. Grundtvigs salme, som er en gendigtning af et gammelt heltekvad, fra før vikingetiden.
- Inddrag C.S. Lewis’ 2. Narnia-bog: Løven, heksen og garderobeskabet (Borgen 1982). Her kan man læse afsnittet, hvor løven Aslan giver sig i heksens vold for at befri Edmund og hermed viser, hvordan hans død kan befri et andet menneske.

Kopiside

Påskequiz: Gæt 10 rigtige

		1.	2.	3.
1	Hvilken dag døde Jesus? 1. Palmesøndag 2. Langfredag 3. Skærtorsdag			
2	Hvilket dyr red Jesus på palmesøndag? 1. Kamel 2. Hest 3. Æsel			
3	Hvad hed den discipel som forrødte Jesus? 1. Judas 2. Peter 3. Johannes			
4	Hvad mødte kvinderne da de kom ud til graven? 1. en engel 2. en trold 3. en nisse			
5	Hvad var det for nogle grene folk lagde på vejen? 1. bøgegrene 2. palmegrene 3. grangrene			
6	Hvad spiste og drak Jesus og hans disciple til påske? 1. brød og vin 2. burger og cola 3. chokolade-madder og saftevand			
7	Hvilken dag i ugen fejrer man påskedag? 1. torsdag 2. fredag 3. søndag			
8	Hvad fejrer man påskedag? 1. Jesus blev født 2. Jesus opstod fra de døde 3. Jesus steg op til himlen			
9	Hvilken farve havde engelens tøj? (påskedag) 1. sort 2. lilla 3. hvid			
10	Hvad blev Jesus anklaget for? 1. At han var terrorist 2. At han var jødernes konge 3. At han var superman			

Kopiside

Dette kors stammer fra vikingetiden (ca. 1100) og fremstiller Jesus som en vikingekonge.

Dette kors stammer fra Harreslev kirke og er fra middelalderen (ca. 1500)

- Kig godt på de to billeder og beskriv deres forskelligheder.

2. PÅSKE I NATUREN - FORÅRET

Fra tidlig tid er kirkens påske blevet kædet sammen med foråret i naturen. Grundtvigs salme ”Påskeblomst! Hvad vil du her?” er et rigtig godt eksempel på det, jf. vers 3:

”Påskeblomst! men er det sandt:
Har vi noget at betyde?
Er vor prædiken ej tant?
Kan de døde graven bryde?
Stod han op, som ordet går?
Mon hans ord igen opstår?
Springer frem af gule lagen
livet frem med påskedagen?”

Den kristne tro er, at Jesus vandt over døden og dette er blevet tolket og fortalt på mange forskellige måder for, at man bedre kan forstå det, der skete.

Man kan f.eks. sige, at lyset vandt over mørket, eller at foråret vandt over vinteren. Livet ligger nede i den frosne jord om vinteren, men om foråret spirer det frem, lokket af lyset og varmen. Ligesom Jesus var i mørket og døden, men stod op igen og kom ud af graven og ud i lyset.

Til læreren:

Hvis man ønsker at kombinere kristendomsundervisningen med natur/teknik, som et tværfagligt tema, kan man med fordel anvende de traditionelle undervisningsmaterialer omkring planter udvikling eller tage på tur i den lokale skov for at se på forårstegn i naturen.

Her er forslag til forskellige opgaver man kan lave:

- 1) Se selv hvor vigtigt det er, at en plante får lys. Planten bevæger sig mod sollyset.
 1. Sæt en lille plante – f.eks. en tomatplante i en vindueskarm.
 2. Hvad sker der med planten? Allerede næste dag kan man se, hvordan planten har bøjet sig mod lyset.
 3. Efter et par dage så prøv at vende planten så den bøjer ind mod klasseværelset. Hvad sker der i løbet af de næste par dage?
- 2) Prøv at hente forskellige grene ind i klasseværelset og sæt dem i vand. Varmen vil få dem til at springe ud – se hvor meget der sker med dem fra dag til dag.
- 3) Så karse i forskellige små bakker. Sæt nogle af dem i vindueskarmen, nogle et mørkt sted og nogle et koldt sted. Se hvilke der vokser hurtigst.
- 4) Hver elev tegner to tegninger – overskriften for det ene billede er ”Lys og forår”, overskriften på det andet billede er ”Mørke og vinter”. Når tegningerne er færdige, så hæng dem op i klassen og tal om forskellene på billederne.

På www.skoveniskolen.dk kan I finde mange andre forslag til opgaver og undervisning.

3. PÅSKESKIKKE OG -TRADITIONER

Ugen fra palmesøndag blev kaldt ”den stille uge” og man holdt ingen fester. Bryllup, fødselsdage og lignende måtte vente til senere. Tiden skulle bruges til bøn og religiøs fordybelse.

Palmesøndag tog man i katolsk tid palmegrene eller i mangel heraf – pilegrene – med i kirken for at få dem velsignet.

Skærtorsdag er en helligdag i Danmark, men i de fleste andre lande er det en hverdag, kun aftenen holder man hellig. Skærtorsdag er dagen for indstiftelsen af nadveren og derfor går mange til alters denne dag. Skær betyder ren og skærtorsdag har fået sit navn, fordi Jesus på den dag vaskede sine disciples fødder. Men i gamle dage mente man også, at dagen generelt var en renselsesdag og man hængte sit tøj og sengetøj ud til luftning, fordi man så mente, at man resten af året blev fri for utøj og møl.

Samtidig var Skærtorsdag også farlig og det var især natten mellem onsdag og torsdag, for da var heksene aktive. Det var vigtigt at beskytte sin ejendom mod heksenes besmittelse og der var traditionelt to måder, man kunne sikre sig på, dels ved hjælp af ild, og dels ved hjælp af stål. Ilden brugte man til at brænde heksene på bålet og stålet satte man rundt om på sin ejendom, så heksene ikke kunne skade afgrøderne på marken.

Hvis man ønskede at finde ud af, hvem der var heks i ens omgangskreds, skulle man have et nylagt hønseæg i lommen til gudstjeneste Skærtorsdag. Så blev man klartskuende og kunne se, at de af nabokonerne, der var hekse, ikke havde tørklæder eller sjaler på, som de plejede, men i stedet for sad med mælkespande, pletter eller andre besynderlige hatte på.

Påskelørdag er ikke en helligdag, der forbereder man sig bare til festen påskelørdag. Påskemorgen stod man tidligt op for at se solen danse på himlen – denne skik er nu flyttet til pinse.

Efter påskedag kommer anden Påskedag. Denne dag er egentlig ikke noget i sig selv. Men de største kirkelige festdage har været så hellige, at man fordoblede dem, d.v.s. at de trak en ekstra dag med som helligdag. Det gælder Juledag, Påskedag og Pinsedag.

At trille æg

At trille æg var en leg, der gik ud på, at man efter tur trillede de farvede æg ned af en bakke. Ramte man et af de andre æg, havde man vundet det. Man kunne også konkurrere om, hvem, der kunne trille ægget længst.

Legen med at trille æg stammer muligvis fra Tyskland. Her fik man i 1615 forbud mod at trille røde æg på kirkegården. Æggetrilleri kendes også fra Sverige, England og Frankrig i 1600-tallet. I Danmark var det især på Sjælland, man trillede æg.

Dekorerede påskeæg

Skikken, med at farve æg og spise dem eller uddele dem som gaver, har været kendt i flere hundrede år. Mindst siden 1600-tallet. Dengang var æggene farvet med naturfarver, det kunne være fra løgskaller, nælderødder, skarntyde og mos. I 1648 anbefalede botanikeren Simon Pauli, at man kunne bruge påskeliljernes blade til at farve æg i.

I midten af 1800-tallet begyndte man at bruge samme slags farver, som man brugte til at farve tøj i. Nu kunne man også få blå og lilla farver, som

ellers havde været svære at lave med naturfarverne. Også kaffegrums og teblade kunne bruges og i sidste århundrede har man også brugt at pakke æggene ind i silkepapir, når de skulle koges. Så smittede papirets farve af og man fik en flot "batik-effekt".

Med nutidens tusch-farver og vandfarver kan man lave endnu flottere detaljer, især hvis man også bruger "glimmer" eller "guld-farver".

Gækkebreve

Påsken er også årstiden for gækkebreve. Traditionen med gækkebreve er ikke helt så gammel som traditionen med at male æg. Ideen med gækkebreve stammer fra de tidligere "bindebrev", som var meget almindelige i 1600-tallet. Faktisk eksisterer traditionen med at skrive gækkebreve kun i Danmark. Man mener, de første gækkebreve så dagens lys første gang i 1800-tallet. Siden er de blevet udviklet og har fået stadig flere nuancer. I dag er det først rigtig et gække brev, hvis det indeholder papirklip, navneprikker og flotte vers.

Når man modtager et gækkebrev, er det regelen, at man skal gætte afsenderen. Det er selvfølgelig ret nemt, hvis vedkommende hedder Ib, for navnet skal skrives med lige så mange prikker, som der er bogstaver i ens navn. Med lidt længere navne kan det være rigtig svært at gætte og hvis man ikke kan finde ud af det, er man en "gæk", som betyder nar. Hvis man derimod gætter det, er det afsenderen som er en "gæk". Den som bliver "gæk" skal betale for det og siden gammel tid har traditionen været, at det kun kan gøres på tre måder. Enten ved at holde en fest, give et kys eller et æg.

Men hvorfor lige et æg? Det er ikke åbenlyst, at Påske og æg hænger sammen. Nogle af grundene til det med ægget er, at æg var mere værd i gamle dage og de blev brugt som betalingsmiddel i visse sammenhænge. Det blev dog først helt almindelig at bruge æg som betaling for gækkebreve, da boghandlerne begyndte at sælge gækkebreve.

Påskeharen

Haren lægger påskeæg i den lille piges seng. Påskeharen er oprindeligt et tysk fænomen, der også kendes enkelte steder i Danmark, især i Sønderjylland.

- **Opgaven til afsnittet om påsketraditioner er at lave gækkebreve og hvis man har mod på det at farve og dekorere påskeæg evt. med kaffegrums og løgskaller!**

4. SALMER, HVAD ER DET ?

Man støder undertiden på den fordom, at salmer er kedelige og uvedkommende tekster, der kun kan bruges – og navnlig har været brugt - i skolen i forbindelse med mere eller mindre ”hjernedød” udenadslære, som Martin Andersen Nexø for eksempel fremstiller det i 1. bog af *Pelle Erobreren*:

”Hele skolen sad og bølgede i takt frem og tilbage og tærskede salmer i en ustandselig liren. Lærer Fris gik frem og tilbage i midtergangen og røg sin pibe, han tog sin bevægelse efter en times læsning i Berlingeren. Spanskrøret vuggede i hånden som en taktstok, nu og da faldt det ned på ryggen af en synder... Lærer Fris holdt ømt over at rytmen ikke brødes. – De børn der ikke kunne salmen, blev båret med af massen, nogle nøjedes med at bevæge læberne, andre lavede selv fyldetekst. Når den blev for slem lo sidemændene, og så faldt spanskrøret... Fris hadede ungerne. Men han elskede disse firskårne salmer, som hele klassen syntes at forslæbe sig på mens han selv kunne traktere dem i stiv arm.”

Man kan imidlertid også betragte salmen som en art folkelig brugskunst, der formidler kollektive oplevelser og erfaringer. Salmer er således med til at gøre gudstjenesten i kirken festlig og højtidelig. Ligesom salmer også kan være med til at skabe en følelse af fællesskab. De fleste salmer er skrevet med netop den situation for øje, at de skal kunne bruges i kirkens gudstjenester.

Salmerne tilhører en meget gammel tradition og da salmen med reformationen i 1520’erne fik en ny og selvstændig status som menighedssang på modersmålet ved kirkens gudstjeneste, forsvarede Luther det bl.a. ved at henvise til en årtusindlang tradition, der var bevidnet i Bibelen:

De såkaldte Davidssalmer i Det gamle Testamente var, ligesom nutidens salmer er det, knyttet til den religiøse kult, den i forvejen nøje tilrettelagte rituelle fest for guddommen, hvor de afgørende begivenheder og forhold i tilværelsen genopleves eller foregribes af festens deltagere som skabt eller sendt af Gud. Salmerne digtes til og synges ved sådanne ceremonielt fastsatte lejligheder, hvor fællesskabet mellem Gud og mennesker opleves og bekræftes: på bestemte dage af kirkeåret, ved bestemte led af gudstjenesten, osv. Salmen fungerer endvidere dels som vækkelses- og kampsang i opgøret med fjendtlige magter, den såkaldte ”beredskabsdigtning”, dels som en hjemmeandagtssang til helliggørelse af dagligdagens situationer, for eksempel gennem morgen- og aftensalmer.

Salmerne kan på den ene side udtrykke den enkelte digters tanker og følelser, men de skal på den anden side også vise, hvad det er for et fællesskab og budskab, som alle åbent og frit kan indgå i, i kirken. Salmerne understøtter på denne vis fællesskabet og ordet som vi hører i kirken.

Ordet ”salme” kommer af det græske ord ”*Psalmos*”, der betyder ”*sang til strengespil*”. Salmen er som nævnt beregnet til fællessang, om muligt til musikledsagelse. Derfor har salmen, ligesom arbejdersangen og rock- eller popteksten, en enkel og fast strofisk form, ligesom den benytter sig af nemt tilgængelige udsagn og forståelige forestillinger. Salmen giver på denne måde ikke et nuanceret billede af tilværelsens vilkår, men fremstiller dem med få, skarpe træk, overskueligt og forenklet. Tankegangen i de fleste salmer er på denne måde ligetil og de mange sproglige billeder er som regel lette at forstå.

I salmedigtningen/-sangen benytter man sig ofte af *gentagelsen* gennem standardytringer og tilbagevendende motiver fra Bibelen og den kristne forståelsesramme. Gentagelsen er en simpel, men effektiv, måde at understrege sine pointer på, ligesom den indgår som en naturlig del af den rituelle eller kultiske del af gudstjenesten.

Der findes mange forskellige slags salmer. Der er morgen- og aftensalmer, men der er også salmer, som tager direkte udgangspunkt i en beretning fra Bibelen.

Nogle salmer er skrevet til kirkens store højtider, eksempelvis jul, påske og pinse. Andre benyttes i forbindelse med de kirkelige handlinger, som for eksempel barnedåb, bryllup og begravelse.

Fælles for alle disse salmer, er det dog, at de giver udtryk for religiøse følelser – på den ene eller den anden måde i form af eksempelvis lovsang, takkesang eller klagesang og så videre.

Nogle salmer er indholdsmæssigt således specielt rettet mod Gud eller Jesus som en bøn. Disse salmer er på denne måde rettet *opad*. Et eksempel på en sådan *opadrettet* salme kunne være Brorsons ”*Op al den ting, som Gud har gjort*”.

Andre salmer er mere *udadrettede*. De er måske mere en række bekendelses-salmer. Et eksempel på en salme, der er rettet *udad*, kunne være Gundtvigs ”*Den signede dag med fryd vi ser*”.

Der findes også salmer, der formaner og belærer folk til at gøre noget bestemt – eller peger på motiver i de bibelske beretninger som vi kan tage ved lære af.

Andre salmer igen er mere *indadrettede* mod det jeg, som synger salmen. Individet kommer her i centrum – og spørgsmålet, der lyder kunne gå i retning af ”*hvem er jeg?*” og ”*hvad er det for en historie, som jeg indgår i?*”. Et eksempel på en sådan salme, der er rettet *indad*, kunne være Brorsons ”*Her vil ties, her vil bies*”.

I nogle lande betragter man ikke salmer som egentlig litteratur. Man mener ikke, at de rent litterært og kunstnerisk set er værdifulde.

I Danmark kan vi dog bryste os af en anden tradition på dette område. I Danmark er vi således stolte af vores store tradition for at producere kvalitetssalmedigtere, som endvidere har været med til at gøre vores danske salmebog til noget helt enestående.

I Salmebogen er der således ikke blot et udvalg af salmer, der er også repræsenteret en perlerække af store salmedigtere og salmer/digte af stor kunstnerisk værdi og kvalitet, som man kan glæde sig over, hvad enten man tror på Gud - eller ikke.

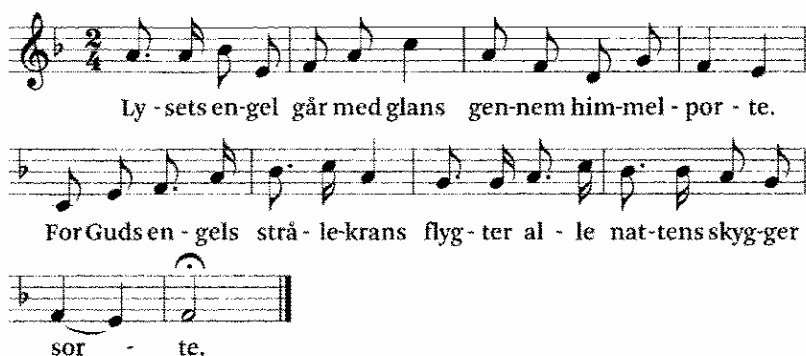
Samtidig fornægter engagementet på dette område sig ikke og den danske indfaldsvinkel til salmerne kan undertiden også medføre en heftig og levende debat. Dette skete eksempelvis i forbindelse med udarbejdelsen af den nye danske salmebog, som kom i 2002 – her kan man – med en vis tilsnigelse – mene, at der var ligeså mange holdninger til hvilke salmer og digtere, der skulle med i bogen, som der var præster, litterater og andre brugere, der deltog i debatten.

Debatten var ganske underholdende at følge og var med til at understrege salmernes evige aktualitet – om de så repræsenterede traditionen eller fornyelsen – de fleste mennesker har således en ”favoritsalme”, som de holder specielt meget af. – Og præster har som regel mange, men det kan man jo høre mere om, når man besøger sin lokale sognepræst i forbindelse med projektet.

I det følgende skal vi se på nogle af vores danske salmedigtere og deres salmer om påsken. Påsken falder i forårstiden og derfor står der meget om foråret i påskesalmerne. Som vi skal se, bliver foråret og lysets komme således ofte benyttet som symbol på opstandelse og ”det nye liv” i kristen forstand.

747

C.E.F. Weyse 1837

Ly - sets en - gel går med glans gen - nem him - mel - por - te.
 For Guds en - gels strå - le - krans flyg - ter al - le nat - tens skyg - ger
 sor - te.

1 Lysets engel går med glans
 gennem himmelporte.
 For Guds engels strålekrans
 flygter alle nattens skygger sorte.

2 Sol går over verden ud
 med Guds lys i øje:
 Se! Vor Herres sendebud
 går på gyldne skyer i det høje.

3 Englen spreder over jord
 glansen fra Guds Himmel;
 i sin kåbes stråleflor
 favner han alverdens glade vrimmel.

4 Sol ser ind i slot og vrå,
 ser på drot og tigger,
 ser til store, ser til små,
 kysser barnet, som i vuggen ligger.

5 Os han også favne vil,
 englen i det høje;
 os han også smiler til,
 englen med Guds Himmel-glans i øje.

6 Os har og vor Herre kær:
 ingen sjæl han glemmer;
 i hvert solglimt Gud er nær
 og vor glade morgensang fornemmer.

B.S. Ingemann 1837.

Melodi: C.E.F. Weyse 1837.

5. B.S. INGEMANN (1789-1862) OG ”LYSETS ENGEL”

Bernhard Severin Ingemann blev født den 28/5 1789 og voksede op som det 8. og yngste barn i Torkildstrup på Falster, hvor hans far var præst (og provst).

Under indtryk af den franske revolution levede han, som mange i datiden, med en stærk følelse af, at tilværelsen var en kaotisk kamp mellem lys og mørke – mellem godt og ondt, det guddommelige og det djævelske i tilværelsen. Dét ses tydeligt i Ingemanns salmer; bl.a. i ”*Lysets engel*.”

Som ung forelskede Ingemann sig i Lucie Marie, en ung pige, der boede i genbohuset til hans kollegium (Valkendorfs koll.) De blev forlovet i 1812, – men havde først råd til at gifte sig 10 år (!) senere, da Ingemann blev udnævnt til lektor i dansk ved Sorø Akademi.

Lucie og Ingemann fik til deres store sorg aldrig børn og det er bemærkelsesværdigt, at Ingemann har skrevet så forholdsvis mange salmer og sange til netop børn.

Salmen ”*Lysets engel*” stammer netop fra en lille samling salmer, skrevet i 1837: *Morgensange for børn*. Sangene er skrevet med en til hver dag i ugen – ”*Lysets engel*” er morgensangen til mandag morgen. (Af de øvrige salmer kan eks. nævnes: ”*I østen stiger solen op*” og ”*Nu titte til hinanden*”, så man må sige, at Ingemanns morgensange for børn blev nogle af vores allermest populære og elskede salmer).

Hvis sangene skulle kunne synges, som det jo var tanken, måtte der komponeres melodier til dem. Komponisten C.E.F. Weyse, som tidligere havde skrevet musik til Ingemanns sange stillede sig villigt til rådighed – og sammen skabte Ingemann og Weyse, som nævnt, nogle af vores mest brugte og elskede salmer.

Ingemann var kendt som en gemytlig mand – hans hjem var gæstfrit og hyggeligt. Hér fandt bl.a. den unge H.C. Andersen både overbærenhed og forståelse og skrev her romanen ”*Improvisatoren*”.

Ingemann var desuden ven med N.F.S. Grundtvig, en anden af vores store salmedigtere. Og det er netop Grundtvig, der til dels er skyld i det gængse (og uretfærdige) billede af Ingemann; det, som er blevet kaldt ”det sentimentalt kvindelige”.

Grundtvig mente, at Ingemann repræsenterede det blide kvindelige gemyt, som supplerede Grundtvigs eget mere virile! Det var ikke nedsættende ment, tværtimod, men sådan kunne det drejes – og det blev det. Ingemanns salmer er således gennem tiden blevet kritiseret for at være udtryk for ualvorlig idylliserende barnetro - og for at være for almenreligiøse, fordi Kristus ikke nævnes.

Ikke desto mindre tog folket salmerne til sig i overvældende grad: Da Ingemann døde 24/2 1862 var der oprigtig landesorg og hans salmer er i dag stadig nogle af de mest brugte og populære i salmebogen.

ARBEJDET MED SALMEN

Ordforklaringer: Vers 4 linie 1 – vrå: en fattig eller beskeden bolig (egtl. en krog)
 Vers 4 linie 2 – drot: hersker, konge

Ingemanns salmer har et meget sanseligt og malende udtryk, – dét er i det hele taget morgensalmernes store styrke.

Det ville være oplagt at arbejde med netop dét tema i salmen ”*Lysets engel*”, – dels tale om billedsproget i salmen, – og dels forsøge selv at give liv til de sproglige billeder Ingemann fremmaner gennem f.eks. tegning, maling, papirklip, collage etc.

Der er mange fantastiske billeder at tage fat på; hvordan ser det f.eks. ud, når ”*Vor Herres sendebud går på gyldne skyer i det høje*”?

- v.1: Tal om hvem/hvad ”*Lysets engel*” er. (Det tydeliggøres i vers 2, at der er tale om solen).
 Herudover præciseres det i 3. linie, at lysets engel er Guds engel.
- v.2: Hér tydeliggøres sammenhængen mellem lyset og Gud; Solen er Herrens sendebud.
- v.3: Lysets engel spreder Guds lys over verden ligesom en kappe, han kaster omkring den. (Kappen/kåben kan også være englens vinger)
- v. 4: Gud lader sin sol skinne over ALLE mennesker: Høj som lav, store som små (onde som gode?)
- v.5: dét betyder, at Guds sol og lys også skinner på OS
- v.6: Hele salmens tema tydeliggøres: Solen er at ligne med Guds kærlighed, som lyser på/for os alle; Gud er nær hos alle mennesker.

Ingemanns salmer skildrer Gudsoplevelsen som en synsoplevelse! – Først og fremmest oplevelsen af blændende lys, der omslutter verden og den enkelte – og i hvilket den enkelte bliver ét med Gud i Kristus.

Selvom Kristus ikke er direkte nævnt, er han alligevel på færde i salmen: Solen er et billede på Kristus, som stod op af graven – på samme måde som solen står op hver morgen.

(Solopgang ser for øjet ud som om solen står op af jorden i det fjerne)

Solopgangen er altså et billede på Kristi opstandelse fra de døde.

(Det skal nævnes, at Ingemann havde det svært med tanken om kødets opstandelse, som han kaldte ”*ligets opstandelse*”. Ingemann mente ikke, at det var kroppen, men sjælen, der var bærer af menneskets personlighed, dets jeg. Det var derfor efter hans opfattelse sjælen og ikke legemet, der blev oprejst fra de døde. Legemet gik til grunde for altid. Heri er de fleste mennesker måske mere på linie med Ingemann end med vores trosbekendelse, hvor vi jo bekender vores tro på kødets opstandelse!)

Lysoplevelsen i morgensangene skildres hele vejen igennem som en Kristusoplevelse med udgangspunkt i opstandelsen Påskemorgen.

Ved siden af lys- og solsangene, hvor solen og solopgangen er hovedtemaet, er naturen, dyr og planter, børnene (og naturligvis først og sidst Kristus) temaet i de øvrige sange.

Naturen, skaberværket er et billede på den bagvedliggende åndelige virkelighed. Det gælder om at se sig omkring med åbne øjne og åbent sind for dén guddommelige virkelighed, der ligger bag naturen og menneskelivet. F.eks. i *"Lysets engel"*, hvor solopgangen bliver et billede på Jesu opstandelse og Guds stadige nærværende kærlighed.

Udover arbejdet med billedsproget i salmen – kan man tage fat i lyset som tema; hvilken betydning har lyset for vores verden; for dagens rytme, årstiderne, for naturen i det hele taget, for menneskene?

Forslag til øvrige arbejdsspørgsmål vedr. lys og mørke:

- Hvad ville det betyde, hvis solen en morgen ikke stod op?
- Hvorfor mon Jesus kalder sig selv for "verdens lys"? (Jf. joh. ev.)
- Tal om hvordan der kun behøves et lille lys for at jage et stort mørke væk. (eks. at have en lommelygte, når man går en tur i natten)
- Tal om egne oplevelser med lys og mørke
- Hvorfor oplever vi lyset som noget godt og mørket som noget "uhyggeligt"?

Hil dig, Frel-ser og For-so-ner! Ver-den dig med tor-ne
 kro-ner, du det ser, jeg har i sin-de ro-sen-krans om
 kors at vin-de, giv der-til mig mod og held!

1 Hil dig, Frelser og Forsoner!
 Verden dig med torne kroner,
 du det ser, jeg har i sinde
 rosenkrans om kors at vinde,
 giv dertil mig mod og held!

2 Hvad har dig hos Gud bedrøvet,
 og hvad elsked du hos støvet,
 at du ville alt opgive
 for at holde os i live,
 os dig at meddele hel?

3 Kærligheden, hjertegløden
 stærkere var her end døden;
 heller giver du end tager,
 ene derfor dig behager
 korsets død i vores sted.

4 Ak! nu føler jeg til fulde
 hjertets hårdhed, hjertets kulde.
 Hvad udsprang af disse fjelde,
 navnet værd, til at gengælde,
 Frelsermand, din kærlighed?

5 Dog jeg tror, af dine vunder
 væld udsprang til stort vidunder,
 mægtigt til hver sten at vælte,

til isbjerge selv at smelte,
 til at tvætte hjertet rent.

6 Derfor beder jeg med tårer:
 Led den ind i mine årer,
 floden, som kan klipper vælte,
 floden, som kan isbjerg smelte,
 som kan blodskyld tvætte af!

7 Du, som har dig selv mig givet,
 lad i dig mig elske livet,
 så for dig kun hjertet banker,
 så kun du i mine tanker
 er den dybe sammenhæng!

8 Skønt jeg må som blomsten visne,
 skønt min hånd og barm må isne,
 du, jeg tror, kan det så mage,
 at jeg døden ej skal smage,
 du betalte syndens sold.

9 Ja, jeg tror på korsets gåde,
 gør det, Frelser, af din nåde.
 Stå mig bi, når fjenden frister!
 Ræk mig hånd, når øjet brister!
 Sig: vi går til Paradis!

Arnulf af Louvain før 1250. N.F.S. Grundtvig 1837.
 Melodi: C.Chr. Hoffman 1878. Thomas Laub omkring 1890

6. MUNKEN ARNULF, N.F.S. GRUNDTVIG og ”HIL DIG, FRELSER OG FORSONER!”

Salmen ”*Hil dig, Frelser og Forsoner*” er oprindeligt en hymne fra middelalderen.

I et kloster i Belgien levede nemlig omkring år 1200 en munk, der hed Arnulf af Louvain.

Det var fastetid – tiden mellem fastelavn og palmesøndag, hvor kristne forberedte sig til at fejre Jesu død og opstandelse i påsken.

Ligesom de andre munke i klosteret lå Arnulf på knæ alene i sin munkecelle og bad, mens han så på sit krucifiks (af lat: crux: kors, og fixus: fæstet – dvs en fremstilling af den korsfæstede Kristus).

Han var i gang med en særlig andagt eller ”øvelse i tro”, som handlede om at prøve at leve sig ind i Jesu lidelse på korset, i hans sår og smerter.

Dét gjorde han ved at beskue den korsfæstede Kristus, som man dengang slet ikke mente, man overhovedet var værdig til at betragte, og derfor løftedes øjnene kun langsomt til krucifikset (som hang på væggen) og blikket standsede først ved de gennemborede fødder, dernæst de bøjede knæ, så såret i siden, så de udbredte arme med de hullede hænder og til sidst ved hovedet med tornekrone.

For at støtte sig selv, når han bad, skrev Arnulf et digt på latin om det, han så på krucifikset og dét blev således til den første udgave af ”*Hil dig, Frelser og Forsoner!*”

I 1837 stødte N.F.S. Grundtvig på Arnulfs digt og lavede en salme over dette.

Grundtvig gentog ikke munkens tilbedelse af Jesu lidelser og sår – en sådan andagtsøvelse lå nok fjernt fra Grundtvigs tankegang. I stedet gendigtede han den gamle tekst, – men det var dog stadig netop korset og sårene, Grundtvig fordybede sig i.

Salmen er én af vores mest kendte og populære påskesalmer – og er som regel et sikkert ”hit” hos konfirmander både pga. tekst og melodi.

Tankevækkende, at en middelalderhymne går rent ind hos moderne teen-agere. Salmen må således siges at være ”langtidsholdbar”.

ARBEJDET MED SALMEN

Ordforklaringer: vers 5, linie 1 – vunder: sår (især om Jesu sår)
vers 5, linie 5 – tvætte: vaske
vers 8, linie 3 – mage: gøre, tilrettelægge, ordne
vers 8, linie 5 – sold: løn, betaling
vers 9, linie 3 – stå bi: hjælpe, støtte

v.1: Hil dig! Er en hilsen, man brugte til konger og andre herskere som udtryk for hyldest og ønske om sundhed og lykke.

Grundtvig tænker måske på hvordan de romerske soldater spottede og gjorde nar af Kristus, når de sagde: ”*Hil dig, Jødekonge!*” (Matt. 27,29) – efter de selvsamme soldater netop havde kronet Jesus med en tornekrone. Sådan kronede verden - altså vantroen og forargelsen Guds søn.

Grundtvig vil i stedet vinde en rosenkrans om korset. Rosen-kransen er hos Grundtvig et symbol på kærlighed og sejr.

I katolsk sammenhæng kendes rosenkransen, som en krans eller ”serie” af bønner, i sin fulde form bestående af 15 x Fadervor og 150 x Ave – eller helt bogstaveligt en krans af perler; almindeligvis bestående af 5 store perler, der hver er adskilt af 10 mindre perler, hvor der hører en bøn til hver perle.

v.2: Hér spørger Grundtvig, hvad der fik Kristus til at forlade sin Himmel. Var der noget at elske hos mennesker (støvet) siden han ville opgive sin himmelherlighed og blive menneske, lade sig korsfæste og dø for at holde os i live?

v.3: Hér gives svaret på spørgsmålet i vers 2: forklaringen er, at Hans kærlighed var stærkere end døden. Han ville hellere give sit eget liv – end lade døden tage vores liv. Han nedfor til dødsriget og opstod fra de døde, for at vi kan opstå fra de døde – og have evigt liv sammen med ham.

v.4: Grundtvig spørger hér, om der er noget i det hårde og kolde menneskehjerte, som kan gengælde Frelserens kærlighed. Udspringer der nogen nævneværdig (navnet værd) fra disse fjelde, dvs. de hårde hjerter?

v.5: Selvom der ikke udspringer nogen nævneværdig kærlighed af menneskehjertet, så udspringer der til gengæld et væld af Jesu sår; et væld af blod, hvilket jo er et voldsomt billede. - I overført betydning et væld af kærlighed, som kan vælte klipper, knuse hårde hjerter, smelte bjerge af is i kolde hjerter og vaske hjertet rent!

v.6: Grundtvig beder om, at dette væld, denne flod af blod/kærlighed må strømme gennem ham og rense ham, varme ham, gøre ham blød – knuse hans hårdhertethed.

Måske ligger der heri en henvisning til nadveren, hvor vi drikker Jesu blod; Jesu blod strømmer ind i vores årer. Jesus kan i den forstand ses som den store bloddonor, der giver mennesket en blodtransfusion, så hans kærlige blod løber i menneskenes årer.

v.7: Dette vers synges i mange kirker som nadververs umiddelbart efter altergangen; nu hvor vi har indoptaget Jesu blod og kærlighed i os, så dét strømmer i vores årer, beder vi om, at Hans kærlighed må være det nye grundlag for vores liv – vores måde at være sammen på.

v.8: Nu hvor Kristus har givet sit liv for os og har givet os del i dét (i nadveren) så betyder dét, at selvom mennesket stadig skal dø – dét er jo menneskets vilkår – så er døden nu en anden end den var før Jesu død og opstandelse. For Kristus er død for os og før os. Han er gået i forvejen for os...

v.9: Og dét er korsets gåde; (dvs. det underfulde og uforståelige, det vi kun kan tro) at Kristus er gået forud for os – ikke bare i døden – men hele vejen til Paradis er han gået i forvejen for os og vi kan følge Ham også dér.

Dén røver, som hang på korset ved Jesu ene side, han sagde til Jesus: ”Husk mig, når du kommer i dit rige”. Men Jesus svarede ham: ”I dag skal du være med mig i Paradis”(Luk.25,43)

I nogle traditioner opfattes korset som en nøgle, der lukker porten til paradiset op på ny, efter Gud satte to keruber til at vogte porten, dengang Adam og Eva blev sendt ud af paradiset have. (Se nedenstående legende.)

Legenden om ”Røveren med korset” ved Gunda Jørgensen

Dengang Adam og Eva blev smidt ud af Paradiset, fordi de havde spist af det forbudte kundskabstræ, da satte Gud keruber med flammesværd foran paradiset, for at mennesker ikke skulle finde på at vende tilbage og spise af livets træ og leve evigt.

Der stod keruberne så, og ingen forstyrrede dem nogensinde. Ingen prøvede at bane sig vej forbi dem ind i den dejlige have. Men langfredag aften skete det, at et menneske begav sig på vej for at gå forbi de truende engle og lige ind i paradiset. Det var på Golgatha, mandens vandring begyndte, og manden der gik, var den røver, der hang på korset ved Jesu side. Han havde sagt til Jesus: ”Husk på mig når du kommer i dit rige”. Og Jesus havde svaret ham: ”I dag skal du være med mig i Paradis”.

Og fordi røveren troede på det, Jesus havde sagt, så gik han.

For en sikkerheds skyld tog han Jesu kors med sig. Jesus var død og taget ned af korset, længe før røveren døde.

Røveren slæbte sig af sted fra Golgatha op til himlens port, men da han kom der, ville keruben ikke lukke ham ind. Der var ikke adgang for mennesker, det burde røveren vide, sagde keruben hårdt, som om ikke alle og enhver vidste, hvor galt det var gået i himlen, sidst der havde været mennesker.

Røveren insisterede, og han diskuterede med keruben, for han vidste jo, hvad Jesus selv havde sagt til ham. Og Jesus var Guds, og mere end alle engle. Keruben holdt fast ved sit.

Da stillede røveren sig lige foran ham og sagde, idet han holdt korset, som han hidtil havde gemt bag ryggen, foran sig: ”Her er den nøgle, der lukker porten op”.

Da keruben så korset, kastede den flammesværdet fra sig. Og korset passede som nøgle i himmelportens nøglehul. Keruben åbnede, og røveren kunne gå lige ind.

Den vej til paradiset, der blev spærret, da Adam og Eva blev jaget ud, den blev åbnet igen med Jesu kors.

(Kilde: Gunda Jørgensen: *Paradisetporten*, 1997)

- Tal om Grundtvigs brug af ”blod-billedet”. Hvad forbinder I med blod? Hvad synes I om dét billede i salmen?
 - I det gamle testamente opfattede man blodet, som bærer af selve livskraften og dermed var blodet helligt. Hvis man spiste blod optog man dermed et andet væsens sjæl i sig. (Forbudet mod at spise blod er bevaret i Jødedommen) Blodet havde, fordi det var helligt, også sonende virkning.
 - Grundtvig bruger blodet som et billede på netop livskraft og kærlighed. Vi kender dén betydning af blodet fra udtrykket, at man giver sit ”*hjerte-blod*”. Noget kan også ”*gå i blodet*” på én – eller der skal måske ”*nyt blod*” til etc..
- Grundtvig taler om ”*at have et hjerte af sten*” – eller ”*et hjerte koldt som is*”. Et hjerte som må tøs op/blødgøres af hjertevarme, hjerteglød, kærlighed. Et andet eksempel på dét findes i H.C. Andersens eventyr *Sne-dronningen*, hvor lille Kay får et koldt og hårdt hjerte, som kun kan tøs op og blødgøres af lille Gerdas kærlighed og varme – som i øvrigt kædes sammen med Gud kærlighed. *Snedronningen* kan være en fin ”fortolkningsnøgle” til salmen.

218

Førreformatørisk leise / Joseph Klug 1533
Alt.: Kraften fra det høje, nr. 287

Krist stod op af dø - de i på-ske-mor-gen - rø - de! Thi
syn-ger lydt og sjæ-le-glad hans me-nig-hed i al-len stad:

Efter sidste vers

Æ - re væ - re Gud i det hø - je! Hal - le - lu -
ja! Hal - le - lu - ja! Hal - le - lu -
ja! Thi syn-ger lydt og sjæ-le-glad hans me-nig-hed i
al-len stad: Æ - re væ - re Gud i det hø - je!

1 Krist stod op af døde
i påske-morgenrøde!
Thi synger lydt og sjæleglad
hans menighed i allen stad:
Ære være Gud i det høje!

2 Krist stod op af døde,
afsonet er vor brøde!
Thi synger lydt og sjæleglad
hans menighed i allen stad:
Ære være Gud i det høje!

3 Krist stod op af døde,
i Himlen vi ham møde!
Thi synger lydt og sjæleglad
hans menighed i allen stad:
Ære være Gud i det høje!

Halleluja!
Halleluja! Halleluja!
Thi synger lydt og sjæleglad
hans menighed i allen stad:
Ære være Gud i det høje!

Tysk 12. årh. Bearbejdet omkring 1500. Dansk 1528. Bearbejdet 1642. N.F.S. Grundtvig 1815 og 1845. Thomas Laub 1889.

Melodi: Førreformatørisk leise / Joseph Klug 1533. Kraften fra det høje.

7. N.F.S. GRUNDTVIG (1783-1872) og ”KRIST STOD OP AF DØDE”.

Grundtvigs salme *Krist stod op af døde* er en lovsang, der rummer påskens og kristendommens budskab i kort udgave. Salmen har imidlertid ikke altid haft denne form. Faktisk er Grundtvigs endelige udgave, som vi kender den i dag, resultatet af en lang udviklingshistorie, som man kan følge helt tilbage til middelalderen. Salmen bygger oprindeligt på et tysk påskevers fra det 12. århundrede, der lyder således:

CRist ist erstanden
von der marter alle,
Des sul wir alle fro sein,
crist sol vnser trost sein.
Kyrie Eleison.

I middelalderen foregik gudstjenesten som bekendt på latin og det er derfor interessant at bemærke, at verset er på tysk. Man mener, at påskeverset måske er den ældste lille stump kirkesang, hvor menigheden har haft mulighed for at synge på et sprog, som de forstod.

Årsagen til denne undtagelse fra den normale brug af latin i gudstjenesten skal findes i, at påskeverset er en såkaldt ”lejse”. Ordet *lejse* er en afledning af *eleison* fra påskeversets sidste linie ”*Kyrie Eleison*”, der betyder: ”*Herre, forbarm dig*”.

Man mener, at oprindelsen til lejserne kan forklares ved, at menigheden under gudstjenesten ofte skulle svare med et *Kyrie Eleison*. Dette foregik ofte under stor jubel – specielt på kirkens store festdage -, hvilket kan virke tankevækkende for os i dag, især på grund af udsagnets betydning. Det har således kun været yderligere med til at understrege jublen, at påskeverset endda var på ens modersmål.

Jubeludbruddene indgik især i påskespillene, ved valfarter og ved helgenprocessioner, men lejserne og jublen blev også brugt i hjemmene, under korstogene og andre kampe. Eksempelvis kan man et sted læse, at den tyske ridderordens hær sang ”*Christ ist erstanden*”, efter den havde fået drevet den polske hær på flugt i slaget ved Tannenberg i 1410 ...

Det oprindelige påskevers fra det 12. århundrede indgår ifølge kilderne første gang i en regulær påskesalme allerede i 1382, hvor den tyske digterpræst, Conrad von Queinfurt, indfletter det i en salme. Han beskriver samtidig, at det er meningen, at det er lægfolkene i kirken og præsterne i koret, der skal synge denne sang.

Verset har således tidligt fået en plads ved gudstjenesten og kaldes i en gammel salmebog en ”*påskeottesang*”. Videre hedder det samme sted, at ”*her jubilerer hele kirken med klingende høj stemme og usigelig fryd*”.

Omkring 1480 er verset optaget i de fleste latinske kirkeagendaer - som det eneste tyske vers!

Verset blev som nævnt benyttet ved mange forskellige lejligheder, hvilket også medførte mange forskellige variationer af det. Eksempelvis kan det nævnes, at *Kyrie Eleison* allerede tidligt blev erstattet med et ”*Halleluja*”, der betyder: ”*Ære være Gud*”.

På Luthers tid blev påskeverset udvidet til nu at omfatte hele tre vers; man tilføjede et ekstra vers, samt en halleluja-afslutning. Denne udgave optog Luther i sin salmebog fra 1529 og som bevis på, at han satte pris på påskeverset, kan man i Luthers ”*Tischreden*” bl.a. læse: ”*Alle sange bliver man med tiden træt af, men Christ ist erstanden må man synge hvert år på ny*”.

Luther, som reformerede gudstjenesten og kirkesangen, fremhævede atter salmen i en af de første salmebøger på tysk, den såkaldte ”*Klugske salmebog*” fra 1535, hvor salmen indledes med begrundelsen: ”*Til vidnesbyrd om, at der har været fromme kristne før os, i den falske læres store*

mørke. Så man kan se, at der dog altid har været folk, der har kendt Kristus ret, og som ved Guds nåde er blevet bevaret i denne erkendelse”.

Christ stod op af døde er oversat til de nordiske sprog allerede før reformationen og optræder således eksempelvis i Claus Mortensens Salmebog fra 1528.

Fra Sverige, nærmere bestemt Gotland, er der endda bevaret en såkaldt ”kristelig skålsang”, der besynderligt nok afsluttes med *Christ stod op af døde*. Skålsangen blev således afsunget stående i forbindelse med en ældgammel nordisk skik, der gik ud på at drikke et ”mindebæger” ved påskegildet. Vi kender dog bedst salmen i Grundtvigs udgave, som er den vi bruger i dag.

Grundtvig begyndte sin bearbejdning af salmen allerede i 1815, et arbejde, der kom til at strække sig over mange år og afstedkom mange versioner af salmen. Han fandt først frem til den ”helt rigtige” løsning eller udgave i 1845; det er den, der i dag findes i salmebogen som nummer 218 under navnet *Krist stod op af døde*. Et resultat, der af Anders Malling får denne begejstrede udlægning i hans Salmehistorie:

”Her er alle problemer løst med simpel genialitet. Fra gammel tid sang man påskeverset tre gange. Det gør man også her. Det helt rigtige omkvæd er lånt hos julen og knytter de to højtider sammen, begyndelsen og slutningen på Jesu liv. Men desuden virker både den gentagne førstelinie og de gentagne slutningslinier som et omkvæd. Hvert vers begynder med selve påskebudskabet: det er det vi synger om.

Kun en linie er varieret, den anden i hvert vers, men hver gang på en så væsentlig måde, at de tre vers ikke føles som en gentagelse, men som en fremadskridende lovsang. ”I Påskemorgenrøde” anbringer opstandelsen i historien ved at nævne tidspunktet; dermed følger for vor tanke også stedet og omstændighederne. Herren er virkelig opstanden. ”Afsonet er vor Brøde” er som et spejl, der kaster morgensolen ind i langfredagsmørket. Når Jesus er stærkere end døden, var hans død ikke et martyrium, det godes nederlag, men en dåd, en del af hans gerning. Hans opstandelse viser, at han døde som vor forsoner. ”I Himlen vi ham møde” er det håb, som grunder sig på hans sejr og hans sindelag: Johs 14,3; 17,24.”

Grundtvig var selv godt tilfreds med resultatet og optog salmen i *Festsalmer*, men salmen havde dog allerede været benyttet før dette, nemlig i Vartov Kirke, påsken 1847, hvor Grundtvig var præst.

Salmen blev siden optaget i de officielle salmebøger og senere også med tilføjelse af de tre ”*Halleluja'er*”, så man kunne få mulighed for at synge melodien fra Luthers tid.

Overordnet betragtet er salmen således en proklamation af Jesu opstandelse og dens tre vers er som nævnt identiske på nær en enkelt linie, nemlig ”*Krist stod op af døde/i påskemorgenrøde*” (vers 1), ”- *afsonet er vor brøde*” (vers 2) og ”- *i himlen vi ham møde*” (vers 3). Disse linier udgør lovsangens udvikling og fremadskriden, et håb om det evige liv på baggrund af Jesu sejr over døden. De mange gentagelser understreger budskabet: ”*Krist stod op af døde*”.

Dette budskab afføder lovsangen ”*Ære være Gud i det høje*”, som er den lovsang, som englenerne sang julenat (Luk 2,14), men nu istemmes ”*lydt og sjæleglad*” af Jesu ”*menighed i allen stad*”, hvilket også gentages efter det trefoldige ”*Halleluja*” i salmens slutning. (NB – jf. betydningen af *Halleluja*: ”*Ære være Gud*”).

Himmel og jord knyttes på denne måde på fineste vis sammen i en forening af påskens og julens budskab.

ARBEJDET MED SALMEN

Ordforklaringer: vers 2, linje 2- brøde: forkastelig eller ulovlig handling; synd

- Salmens gennemførte 3-talssymbolik kan følges i indholdet i de tre respektive vers fra opstandelse over forsoning til frelse. Find flere eksempler på 3-talssymbolik i salmen. Hvor kender I ellers 3-talssymbolikken fra? (trylleviser og eventyr, treenigheden; Faderen, Sønnen og Helligånden, de kristne kardinaldyder; tro, håb og kærlighed osv.)
- 3-talssymbolikken falder ofte sammen med gentagelser i salmen. I kirken benyttes gentagelsen i mange sammenhænge: tal om gentagelsens effekt; hvad betyder gentagelsen for erindringen – husker man mon bedre, hvis ting gentages? Kender I andre steder eller sammenhænge, hvor man benytter sig af gentagelsens effekt? (eks. rituelle og kultiske sange, eventyr, reklamer, politik, sportskampråb mm.)
- Salmen "*Krist stod op af døde*" udspringer oprindeligt af en folkesang. Det er et tilbagevendende element i den danske salmeskat at genbruge kendte og elskede folkeviser og lignende som melodier til kristne lovsange, Traditionen stammer fra Luther, som ikke skammede sig over at skrive salmer til melodierne fra kendte drikke- og danseviser. For som han sagde: "*Hvorfor skal Djævelen have de bedste melodier?*" Hvis tonerne lå på folkets læber, skulle de også ind i kirken. - tal om hvorfor dette er en god ide. (genkendelighed og fællesskabsfølelse). Kan I eventuelt komme i tanker om lignende brug af kendte melodier fra vores tid? (festsange, lejlighedssange, revyviser osv.)
- Salmen udvikler sig vers for vers ved at ændre en enkelt linie. Måske kunne I skrive en ny udgave ved selv at skifte de to første linier i hvert vers ud med noget nyt stof, eventuelt ved på forhånd at blive enige om et emne, som salmen/sangen nu skulle handle om – f.eks. julebudskabet.

BONUS-INFO:

Når man ser på digte eller sange kan det nogle gange være skægt at afkode symbolik i sproget ved at slippe fantasien løs og køre ud af en tangent – man kan sommetider nå frem til noget, som kan få en helt anden betydning frem i teksten, end den der var meningen med den; Salmen indledes eksempelvis med linierne: "*Krist stod op af døde/i påske-morgenrøde*" – I romersk mytologi er navnet på *morgenrødens* gudinde således Aurora – Sommerfuglen, der er afbildet til venstre hedder også Aurora – måske på grund af dens orange/*morgenrøde* felter på vingerne. På denne måde kan man knytte Aurora-sommerfuglen sammen med solopgangen.

På - ske-blomst! hvad vil du her? Bon - de-blomst fra
lands - by - ha - ve u - den duft og pragt og skær! hvem er
du vel-kom-men ga - ve? Hvem mon, tæn-ker du, har lyst
dig at tryk - ke ømt til bryst? Me-ner du, en fugl tør
vo - ve sang om dig i Dan-marks sko - ve?

1 Påskeblomst! hvad vil du her?
Bondeblomst fra landsbyhave
uden duft og pragt og skær!
hvem er du velkommen gave?
Hvem mon, tænker du, har lyst
dig at trykke ømt til bryst?
Mener du, en fugl tør vove
sang om dig i Danmarks skove?

2 Ej i liflig sommerluft
spired du på blomsterstade,
ej så fik du rosens duft,
ikke liljens sølverblade;
under vinterstorm og regn
sprang du frem i golde egn,
ved dit syn kun den sig fryder,
som har kær, hvad du betyder.

3 Påskeblomst! men er det sandt:
Har vi noget at betyde?
Er vor prædiken ej tant?
Kan de døde graven bryde?
Stod han op, som ordet går?
Mon hans ord igen opstår?
Springer klart af gule lagen
livet frem med påskedagen?

4 Kan de døde ej opstå,
intet har vi at betyde,
visne må vi brat i vrå,
ingen have skal vi pryde;
glemmes skal vi under muld,
vil ej vokset underfuld
smelte, støbes i det dunkle
og som lys på graven funkler.

5 Påskeblomst! en dråbe stærk
drak jeg af dit gule bæger,
og som ved et underværk
den mig hæver, vederkvæger:
Hanegal og morgensang,
synes mig, af den udsprang;
vågnende jeg ser de døde
i en påske-morgenrøde.

6 Ja, jeg ved, du siger sandt:
Frelseren stod op af døde!
Det er hver langfredags pant
på en påske-morgenrøde:
Hvad er segl og sværd og skjold
mod den Herre kæk og bold?
Avner kun, når han vil ånde,
han, som svor os bod for vånede.

1 Kor 15,12-20.

N.F.S. Grundtvig 1817. Bearbejdet 1935.
Melodi: Carl Nielsen 1910.

8. N.F.S. GRUNDTVIG (1783-1872) OG ”PÅSKEBLOMSTEN”

Nicolaj Frederik Severin Grundtvig har formentlig verdensrekorden i at skrive salmer!!! I alt skrev han over 1400 salmer, hvoraf de 1000 er originale salmer fra hans egen hånd og de sidste 400 er bearbejdede oversættelser fra andre sprog.

Grundtvig var i det hele taget en utrolig produktiv forfatter, hvis forfatterskab spænder lige fra historieskrivning, nordisk mytologi, poesi- og salmedigtning til bøger om teologi og skolevæsen m.m..

Samlingen af Grundtvigs skrifter på Det kongelige Bibliotek i København er bogstaveligt talt så omfattende, at man i praksis ville have svært ved at kunne nå at læse det hele, hvis man forsøgte.

Grundtvig skrev i perioder af sit liv nemlig stort set uafbrudt døgnet rundt. En historie fortæller, at når han var ved at falde i søvn under sit arbejde sent om natten, bad han sin kone, Asta, om at komme med et fad iskoldt vand, som han kunne sætte sine fødder i for at holde sig vågen!!! – Der er altså ikke nogen god undskyldning for ikke at lave sine lektier, når man først har hørt om Grundtvig...

Grundtvig blev født i 1783 i Udby Præstegård på Sydsjælland, hvor hans far var præst. Grundtvig har som barn således været vidne til livets- og naturens rytme på landet. En påvirkning, der tydeligt skinner igennem i hans salmeproduktion og poetiske digtning. Minderne fra barndommens land kan man blandt andet se flette sig ind i en stor del af hans salmer.

Udover naturen, nød Grundtvig i sine barndomsår godt af en gammel barnepigens viser og fortællinger, som var en evig kilde til forståelse af almuens historie og livsvilkår.

Da Grundtvig senere flyttede til København, hvor han levede fra 1839 til sin død i 1872 og blandt andet var præst ved Vartov Kirke, savnede han landet. Det ses tydeligt i hans salmer, hvor billedsproget er mættet af romantiske erindringer fra barndommens naturoplevelser og landliv.

Det landlige og ”almueagtige” ved Grundtvig blev der gjort meget nar af i København.

Man grinede af hans sydsjællandske, bondske dialekt – man syntes, at hans kristendom var gammeldags og bondsk. Grundtvig blev af sine digterkolleger betragtet som passé, én der troede på nisser og trolde! Grundtvig har selv følt sig som en ringeagtet bondetamp, en ”*bondeblomst fra landsbyhave*”, sådan som man nedladende havde omtalt andre særlinge i hovedstaden.

Grundtvigs salme ”*Påskeblomst*” er skrevet i foråret 1817 (som en del af et større drama, hvor versene fra salmen fungerede som ”ramme” om dramaet) – i en periode, hvor Grundtvig har følt sig ensom og overset i den københavnske læseverden – ja ligefrem til grin blandt de fleste af digterkollegerne. Grundtvig føler sig altså selv som den ringeagtede påskeblomst. Mange rynkede på næsen af Grundtvig – og ønskede ham rykket op med rode som skadeligt ukrudt! Salmen handler dog ikke om Grundtvig selv; liljen er symbolet på det ringeagtede evangelium om Kristi opstandelse.

Der var på denne tid, efter Grundtvigs opfattelse, dødvande i kirken. Tiden havde været præget af rationalisme og fornuftspræget forkyndelse. Sådan noget som Jesu opstandelse, som for Grundtvig var vidunderlig virkelighed, var kun symbolsk, lærte man. Forkyndelsen var, ifølge Grundtvig, mat – og salmesangen ligeså – for hvad var der at synge om i en udlevet religion, der kun blev taget alvorligt af bønder og andre primitive folk.

Grundtvig giver her i salmen sit bud på, hvad der stadig og altid er at synge om – i et fabulerende billedsprog – i en sand digter-rus.

Billedsproget blev i Grundtvigs samtid af nogle kritiseret som ”smagløst”, hvilket kan virke ganske tankevækkende i dag, hvor vi netop definerer Grundtvigs salmer som litterær god smag, der er kendetegnet ved deres saft og kraft.

ARBEJDET MED SALMEN

Ordforklaringer:

Vers 2, linie 6 – golde: tørre, næringsfattige, ufrugtbare

Vers 3, linie 3 – tant: unyttig aktivitet som man udfører for sin fornøjelses skyld

Vers 4, linie 3 – vrå: afkrog

Vers 5, linie 4 – vederkvæger: forfrisker/giver nye kræfter fysisk eller åndeligt

Vers 6, linie 3 – pant: genstand som man giver el. får som tegn el. bevis på et løfte, på hengivenhed

Vers 6, linie 6 – bold: tapper, modig

Vers 6, linie 7 – avner: tynd skal, der omgiver en kornkerne

Vers 6, linie 8 – bod: soning af synder man har begået

Vers 6, linie 8 - vånde: ubehagelig tilstand af legemlig el. sjælelig smerte

V.1: Mange af os kender i dag påskeblomsten/påskeliljen som en smuk og velduftende blomst. Mange har den stående i haven – og man kan købe den i blomsterforretninger. Men sådan har det ikke altid været. På Grundtvigs tid var det nærmest en ukrudtsblomst, højest noget der groede i landsbyhaver og var en bondeblomst – og det var ikke noget fint. Så Grundtvig spørger: Mon der er nogen, der vil skrive en sang om den? Hvilken digter skulle dog kunne tænkes at ville anvende sit talent på så ligegyldig en sag? – Hvis påskeblomsten, som tidligere nævnt, skal være symbolet på evangeliet, fortællingen om Kristi opstandelse, så må sangen om blomsten være et symbol på salmesangen.

v.2: Men nogle er alligevel glade for at se påskeliljen, blandt andet Grundtvig selv: *”Ved dit syn kun den sig fryder, som har kær, hvad du betyder.”* Men hvad betyder den da? Hvad er det den hentyder til og vil minde os om, når den springer frem af den golde jord?

v.3: Påskeblomsten vil minde os om opstandelsen fra de døde. Det er jo ellers noget som fornuftigvis ikke kan ske – det lyder som noget værre tant. Når man er død, er man død – og man kan ikke blive levende igen. Det kan ikke ske – men det nye testamente fortæller, at det skete alligevel! Men fordi det faktisk ikke burde kunne ske, så kan vi ikke forstå det – vi kan kun håbe og tro på, at det er sandt – og Grundtvig spørger Påskeliljen – er det virkelig sandt? Det gule lagen kan tænkes at være et billede på det gullige hylster, der ligger svøbt om påskeliljens kronblade – før den springer ud (det vi kender som ”sovende påskeliljer”). Og dette hylster sammenligner Grundtvig med liglaget, som var svøbt om den døde Kristus i gravhulen, og af dette liglagen springer livet frem påskemorgen.

v.4: At de døde kan opstå – er for Grundtvig et tegn på, at intet er værdiløst eller ligegyldigt for Gud – Gud vil oprejse mennesket til at leve hos ham – på den anden side af døden! – så vigtig og så værdifuldt er mennesket for Gud. De døde er levende for Gud. Vokset er et billede på den døde menneskekrop, der underfuldt smeltes og omstøbes til et lys, der funkler på graven. Det levende lys har afløst den døde krop.

v.5: Nogle mener, at billederne og associationerne løber af sted med Grundtvig – og løber løbsk for ham i løbet af salmen. Måske er Grundtvig selv på det rene med dét, når han skriver: *”Påskeblomst” en dråbe stærk drak jeg af dit gule bæger*”, måske er de linjer en måde, hvorpå Grundtvig søger at sige, at han befinder sig i en digter-rus – eller det kan være en henvisning til nadveren, hvor vi drikker af bægeret med Jesu blod.

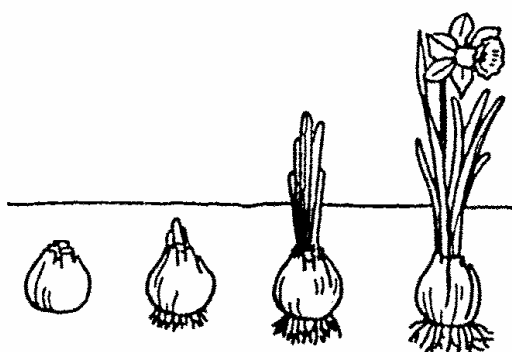
I hvert fald er det noget, der betyder, at Grundtvig i et klarsyn ser hvad påskemorgen har at betyde.

v.6: i det sidste vers er spørgsmålstejnene fra vers 3 borte – og afløst af et udråbstegn. Ja, det er sand, dét påskeliljen forkynder – frelserne stod virkelig op af døde! Intet kunne holde ham tilbage. Hverken stenen for graven eller de vogtende soldaters segl, sværd eller skjold. Grundtvig sammenligner disse soldaternes våben med avner – den tynde skal, der omgiver en korn-kerne – og som skal fjernes inden kernen kan bruges til føde. Når Gud vil ånde på kornet blæser avnerne væk - og den værdifulde, livskraftige kerne bliver tilbage. Her mærker man igen den tydelige inspiration fra Grundtvigs egen landlige baggrund. – måske spiller Grundtvig også på et andet kendt Kristus-billede – nemlig Kristus som frøet, der lægges i jorden og går til grunde for at vokse op og blive til nyt liv.

Blomsterløget, som bliver til en påskelilje.

Når løget lægges i jorden er det en lille tør og livløs klump. Alligevel ligger de grønne blade og de gule blomster et sted derinde pakket ind og gemt i løget. Det skal blot have lys, varme og næring – så vokser blomsten frem – så bliver det, der var som dødt – levende igen. Foråret fortæller således også på sin egen måde historien om hvordan det som er dødt kan blive levende igen.

Påskeliljen er i dag i vores kirker et stærkt symbol på opstandelse, på livets sejr over dødens magt. Den står næsten som en lille trompet og forkynder budskabet om Jesu opstandelse.

Påskeliljen er én af de første blomster som dukker frem af jorden, som er kold og hård efter vinteren. Det ser næsten ud som om naturen er helt død – og som om der aldrig mere kommer noget op af jorden. Og dog sker det vidunderlige hvert år, at påskeliljen dukker frem af jorden og fortæller os om en ny begyndelse; om sol, lys og varme og forår, som er på vej. – akkurat som Jesu opstandelse fortæller om en ny begyndelse.

Den tidligere Norske Statsminister, Trygve Bratteli, fortæller, at da han i 1945 kom hjem med ”de hvide busser” efter at have siddet i koncentrationslejr, da fik hver en fange, hvoraf de fleste var mere døde end levende, en påskelilje – et livets symbol, et udtryk for, at de nu var vendt tilbage til håbet og livet.

Der er også andre symboler på historien om påskemorgen. F.eks. påskeæg:

Et æg er næsten som en død sten. Skallen er hård og glat – men bag den hårde skal gemmer sig en levende kylling. Æggeskallen sprækker og kyllingen triller ud af skallen. Hvis vi ser på ægget som et symbol på det, der skete påskemorgen, så er ægget klippehulen, hvor Jesus var begravet. Ud af den døde, hårde ”klippe-skal” kom noget nyt og levende.

I gamle dage spiste man rigtig mange æg til påske – man mente, at man derved fik del i den fortættede livskraft, der var bundet i æggene.

Tidligere var det også en udbredt skik at give hinanden rigtige smukt pyntede æg i påskegave.

Forslag til øvrige arbejdsopgaver vedr. påske-symboler:

- Hver gang noget nyt bliver til, opleves det som et lille mirakel – f.eks. når ægget forvandler sig fra en hvid rund sten til en levende kylling. Prøv selv at finde andre eksempler; foråret, børns nye tænder etc.
- Æg og påskelilje er symboler på Påskebudskabet om Kristi opstandelse – tal om symboler i det hele taget – find andre eksempler på symboler.
- Besøg evt. den lokale kirkegård – her er mange gravsten med symboler, der henviser til troen på opstandelsen fra de døde. Eleverne kan evt. vælge en gravsten med et symbol ud og tegne symbolet. Senere kan I sammen (måske med hjælp fra præsten) finde ud af hvad symbolet betyder. (husk at aftale besøget på kirkegården med præst eller graver)

Leg nogle af de gamle påskelege:

- **Trante påskeæg:** Her trilles æggene ned ad en skrå plade eller bakke. Hvis man kan ramme et af de andres æg, har man vundet det. Det er naturligvis en rigtig god idé at bruge hårdkogte æg - eller evt. små chokoladeæg.
- **Gemmeleg:** Man kan også lege den almindelige gemmeleg, hvor man skiftes til at gemme æg - ude eller inde - som herefter skal findes.
- **Pikke hårdæg:** Dette er en leg, hvor to personer skal støde enderne af deres æg imod hinanden. Det æg, hvis skal bliver knust, skal afleveres til modparten. Husk igen - hårdkogte æg.

Andre forslag:

- Æggene kan også ganske enkelt dekoreres. Igen kan der bruges hårdkogte æg – eller æggene kan pustes – og derefter dekoreres.
- Klassen kan afslutningsvis holde en lille påskefrokost – med hårdkogte æg på menuen!

Det duf-ter ly - se-grønt af græs i grøft og mark og
 en - ge. Og vin-den kys - ser klit og næs og re - der ur - te -
 sen - ge. Guds sol går ind i krop og sind, for - kyn - der, at nu
 kom - mer en varm og lys skær - som - mer.

1 Det dufter lysegrønt af græs
 i grøft og mark og enge.
 Og vinden kysser klit og næs
 og reder urtesenge.
 Guds sol går ind
 i krop og sind,
 forkynder, at nu kommer
 en varm og lys skærsommer.

2 Hør fugletungers tusindfryd
 fra morgen og til aften!
 De kappes om at give lyd,
 der priser skaberkraften.
 Hvert kim og kryb
 i jordens dyb
 en livsfryd i sig mærker
 så høj som himlens lærker.

3 Se, blomsterflorets farvepragt
 gør alle ord forlegne.
 Kong Salomon i kroningsdragt
 misundeligt må blegne!

Alt smukt, vi ved,
 al kærlighed,
 den mindste fugl og lilje
 er, Gud, din skabervilje.

4 Ja, du gør alting nyt på jord,
 en sommer rig på nåde.
 Men klarest lyser dog dit Ord
 af kærlighedens gåde.
 Alt kød må dø,
 hver blomst blir hø.
 Når vissentørt står floret,
 da blomstrer evigt Ordet.

5 Ja, Jesus Kristus er det Ord,
 der skaber liv af døde,
 så ny blir himmel, ny blir jord,
 en verden grøn af grøde.
 Kom, Jesus, snart,
 og gør det klart:
 den morgenstund, du kommer,
 da gryr en evig sommer.

Carl David af Wirsén 1889. Johannes Johansen 1985, 1988, 1993, 1995 og 1996.
 Melodi: Waldemar Åhlén 1933.

9. JOHANNES JOHANSEN (1925-) og ”DET DUFTER LYSEGRØNT AF GRÆS”

Den tidligere biskop over Helsingør stift, Johannes Johansen, er en af de nye salmedigtere, der blev optaget i den nyeste udgave af salmebogen, *Den Danske Salmebog*, som udkom i 2002. Her optræder Johannes Johansen med ikke mindre end 16 salmer, hvoraf de 14 er helt nyskrevne salmer og de 2 er bearbejdelser af gamle salmer.

Johannes Johansen har en imponerende stor produktion bag sig, der tæller over 300 salmer og kirkeviser og hans sange har således været flittigt brugt til kirkelige arrangementer og gudstjenester ude i sognene siden 1970'erne via forskellige former for tillæg til salmebogen.

Johannes Johansen var i mange år sognepræst på Thurø og det var her han mærkede et stigende behov for nye salmer. Han er af den opfattelse, at vi ikke kan nøjes med de gamle salmer. De gamle er selvfølgelig gode nok, men man kan med fordel supplere gudstjenesten ved at inddrage moderne salmer for på denne måde at kombinere tradition og fornyelse.

Johannes Johansen mener således, at nye salmer er nødvendige for, at nutidsmennesket kan forholde sig til det kristne budskab. Salmernes opgave i gudstjenesten er at levendegøre troen og understøtte det evangeliske budskab. Dette mener Johannes Johansen bedst opnås gennem en fornyelse af salmetraditionen, der samtidig er sig den tradition bevidst, som den er en aktiv del af. Det er samtidig afgørende, at det stadig er Bibelen og dens ”ord”, der er salmedigtningens primære inspirationskilde.

Salmerne fungerer hos Johannes Johansen som brugslitteratur; det er ved hjælp af disse, at kirkegængerne kan henvende sig til Gud, enten for at lovsynge ham og hans skaberværk eller bekende troen på ham, og endelig som bøn til ham.

De bedste salmer er ifølge Johannes Johansen derfor dem, der fungerer på en sådan måde, at menigheden oplever fællesskabet gennem fællessang under gudstjenesten.

Johannes Johansen kaldes undertiden også for ”lovsangens” digter, idet han mener, at det er menneskets bestemmelse at synge lovsang. Vi behøver dog samtidig hjælp udefra for at få den frem; Gud må selv lægge den i vores mund, før lovsangen kan løfte sig.

Hos Johannes Johansen bliver salmesangen, og lovsangen til Gud, til et middel mod den angst og modløshed, som mange mennesker oplever som en stærk magt i det 21. århundrede. Den kristne lovsang er netop udtryk for, at der er noget ”større” på spil i verden end ”de mørke magter”; den kristne lovsang har således sit udspring i troen på, at Gud har overvundet døden og har vist sig stærkere end alt det, der truer os. Lovsangen og dens budskab kan på denne måde ses som en ”lys magt”, der er med til at skabe håb overfor følelsen af angst, rodløshed og mismod.

Johannes Johansens salmedigtning skriver sig ind i den folkelige del af salmetraditionen, der bygger på gamle viser og sange. Det er vigtigt for ham, at der er sammenhæng i tingene. En god salme kræver således, at der er god rytme i ordene/ordvalget og at den valgte musik og melodi passer godt til ordene på en sådan måde, at takten nærmest bliver dansende, når salmen synges.

Salmen ”*Det dufter lysegrønt af græs*”, der er en af Johannes Johansens mest populære salmer, er et oplagt eksempel på hans salmedigtning – her er både lovsang og brug af visetraditionen.

Det dufter lysegrønt af græs er oprindeligt en svensk salme af Carl David af Wirsén fra 1889, der hedder: *"En vänlig grönskas rika dräbt"*. Den fremkom første gang i 1889 i en af Wirséns religiøse digtsamlinger: *Kristna högtids- og helgedagar* og blev i 1937 optaget i den svenske salmebog. Salmen, som er en af de mest populære salmer i Sverige, har i sin svenske form i dag en ret usædvanlig status i sit hjemland, idet den er en af de mest spillede sange i de svenske medier. Dette skyldes ikke mindst dens gode melodi af Waldemar Åhlén, - en melodi, der i øvrigt skulle gøre sig specielt godt i flerstemmig korsang.

Salmen findes i flere fordanskninger, bl.a. af salmedigteren K.L. Aastrup, men den version, som vi nikker genkendende til, og som findes i Den Danske Salmebog, er gendigtningen af Johannes Johansen, der helt i traditionens ånd, har overtaget og videreudviklet en eksisterende "succes".

Fænomenet med at salmedigterne "låner" fra hinanden kan trækkes helt tilbage til Luthers tid, hvor man også benyttede kendte folkelige viser og sange, som ramme for det kristne indhold. På denne måde sikrede man, at salmen hurtigere vandt genklang, ganske simpelt fordi menigheden genkendte melodien.

Siden udviklede salmetraditionen sig også i retning af at overtage og gendigte eksisterende gode salmer, eller "salmeideer" i den gode sags tjeneste, som det eksempelvis er tilfældet med *"Det dufter lysegrønt af græs"*. Indenfor salmedigtningen er sådan noget som "Copyright" således ikke noget man gennem tiden har hængt sig specielt meget i...

ARBEJDET MED SALMEN

"Det dufter lysegrønt af græs" er en lovsang til Guds skaberværk, hvor alle sanser er i spil. Her mærkes, høres og ses!

Dette understøttes i sjælden grad af Åhléns melodi til salmen, som ved hjælp af sine "lydbilleder" er med til at bære teksten frem; man kan nærmest fornemme det spirende liv i landskabet, søerne, skovene, forårssolen og sommervarmen, når man synger den. Og det er således ikke uden grund, at *"Det dufter lysegrønt af græs"* i Sverige kaldes for *"Sommersalme"*.

I salmehåndbogen fra 2003 beskrives det, hvordan *"Salmen udfolder et stort perspektiv: Fra øjeblikkets sansning af foråret i nuet til den nye himmel og jord i Guds evighed. Det er lykkedes Johansen at omplante den svenske skærsommer til dansk grund – lige fra klit til næs. Som i de øvrige forårssalmer er udgangspunktet den umiddelbare oplevelse af årstiden, men fra vers 3 tolket ved hjælp af bibelassociationer. Naturens pragt er uforlignelig fordi den vidner om Guds skaberkraft og fantasi, men selv den må gå til. Kun ordet har evighed (v. 4). Her slippes associationerne, og salmen slutter i et klart teologisk udsagn: den første skabelse er ufuldkommen, fordi blomsten må visne og kødet dø; men med Guds evige ord, Jesus Kristus, er der peget frem mod den nye skabelse – genskabelsen af himmel og jord, hvor livet og blomstringen og sommeren er evig (v.5)."*

Salmen forener på fineste vis naturen/skaberværket og dens forgængelighed og årstidsbestemte "evige genkomst" (eller skabelse) med kristentroen og påskens budskab om opstandelse og evigt liv.

I det følgende skal vi se, hvordan dette sker vers for vers:

Vers 1, 2 og 3 udgør til sammen salmens første "del". Første del er således en øjebliksoplevelse af nuet, hvor der udtrykkes glæde over skaberværket og forårets og sommerens komme.

Vers 1:

I første vers *mærkes* Guds tilstedeværelse i et stort perspektiv. Her panoreres hen over landskabet og vi hører, hvordan foråret *dufter*, vinden blæser/*kysser* mildt og solen *varmer*.

"Guds sol"/Varmen "går ind i krop og sind" og spår så at sige en ny begyndelse; "verden" varmes i foråret og livet spirer frem. Sommeren kommer.

Vers 2:

I andet vers ændres salmens perspektiv en smule til det nære og der fokuseres nu på naturens dyreliv, som, vi nu *hører*, kappes om at prise/lovsynge det skaberværk, som de selv er en del af.

Læg mærke til ordlegen mellem "*tusindfryd*" og "*livsfryd*".

Vers 3:

I tredje vers *ser* vi en anden side af det nære perspektiv, her fokuseres der nemlig skaberværkets blomsterpragt, som kan gøre alt menneskeskabt til skamme, så selv "*Kong Salomon i kroningsdragt/misundeligt må blegne*". Salmen hentyder her bl.a. til Brorsons salme "*Op al den ting som Gud har gjort*", hvor specielt vers 2 har et lignende indhold:

2 Gik alle konger frem på rad i deres magt og vælde, de mægted ej det mindste blad at sætte på en nælde.

Intet overgik ifølge Bibelen kong Salomon i pragt og rigdom (jvf. 1. Kongebog kap. 10), men på trods af dette blegner hans rigdom i sammenligning med Guds skaberværk. Jesus fortæller også om kong Salomon i Bjergprædiken, hvor det hedder, at markens liljer, der bare er til og gror frit, hvor de står, er langt skønnere end kong Salomon i al sin pragt (Matt. 6,29).

Vers 3 bringer på denne måde noget nyt i spil; pludselig skaber jublen over skaberværkets pragt også spørgsmålet om det skabtes forgængelighed: øjeblikkets sanseoplevelse som opleves fra vers 1 til 3 forgår jo også. Men håbet bevares, fordi alt det skabte er skabt ved Guds skabervilje, som er baseret på kærlighed.

Vers 4:

Håbs-perspektivet uddybes i vers 4, hvor fokus flyttes fra den timelige jordiske dimension til den "himmelske" eller evige dimension ved hjælp af "ordet". Ordet var jo det som begyndte skabelsen i første Mosebog.

I troen på Guds ord til os gennem Bibelen, kan vi således roligt have tillid til, at selv om alt jordisk er forgængeligt og går til grunde – så består hans ord: "*da blomstrer evigt ordet*".

I de tre første vers har vi *set, hørt og mærket*, hvordan Guds nåde skaber sommer og glæde. Dette tolkes symbolsk som et udtryk for Guds ubetingede kærlighed, der er rig på nåde. Nåde (af latin: gratia) betyder det, der er gratis – noget man får kvit og frit. Dette forfølges i sidste vers, hvor det nøjere præciseres "*hvem*" ordet er.

Vers 5:

I femte vers smelter forårsstemningens nye "genskabelse" af verden sammen med påskebudskabet om Jesu opstandelse fra de døde, der er den ultimative *nåde*.

Dét er Guds ord til os: Bibelens budskab om, at Jesus, Guds søn, stod op af døde påskemorgen, og dermed overvandt døden. Gud har på denne måde talt til os gennem Jesu ord og liv, og gennem

dette ord har vi fået troen og håbet på, at livet ikke slutter med døden, men at der findes et evigt liv hos Gud.

Jesus og ordet smelter således sammen i sidste vers, hvor ordet staves med stort af samme grund. Dette er et motiv, som er hentet fra Johannesevangeliets første kapitel, der handler om ”Ordet”, som er ensbetydende med Jesus – det bruges her som et navn; et egennavn.

Salmen afsluttes i vers 5 med en bøn til Gud om, at Jesus snart må komme med den evige sommer til os – i modsætning til de forgængelige somre, som vi kender til nu – det er dem, der i vers 1-3 kan give en antydning af det, som skal komme; nemlig det evige liv i paradiset eller den ”evige sommer”.

På denne måde ender salmen med at knytte en nutidsglæde sammen med et håb for fremtiden.

ARBEJDET MED SALMEN:

Se på Johannes Johansens poetiske leg med ordene og tal om hvad det mon betyder:

- Kan noget f.eks *dufte lysegrønt*?
- Kan vinden *kysse* klit og næs eller *rede* urtesenge?
- Hvad betyder det, at *Guds sol går ind i krop og sind*?
- Se på ordspillet mellem *tusindfryd* og *livsfryd*, hvad betyder det, og er en tusindfryd ikke en blomst?
- Kan *ord* være *forlegne*?
- Kan noget være *så høj som himlens lærker*?
- Kan ord *lyse*, hvad betyder det?
- Hvorfor mon kærligheden kaldes en gåde?

Sammenlign salmen med Brørsons ”Op, al den ting”

15 Op, al den ting, som Gud har gjort,
hans herlighed at prise!
Det mindste, han har skabt, er stort
og kan hans magt bevise.

2 Gik alle konger frem på rad
i deres magt og vælde,
de mægted ej det mindste blad
at sætte på en nælde.

3 Det mindste græs jeg undrer på
i skove og i dale,
hvor skulle jeg den visdom få
om det kun ret at tale?

4 Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
at alle skove vrime,
de mange fuglesving, der sker
op under Herrens himle?

5 Hvad skal jeg sige, når jeg går
blandt blomsterne i enge,
når fuglesangen sammenslår
som tusind harpestringe?

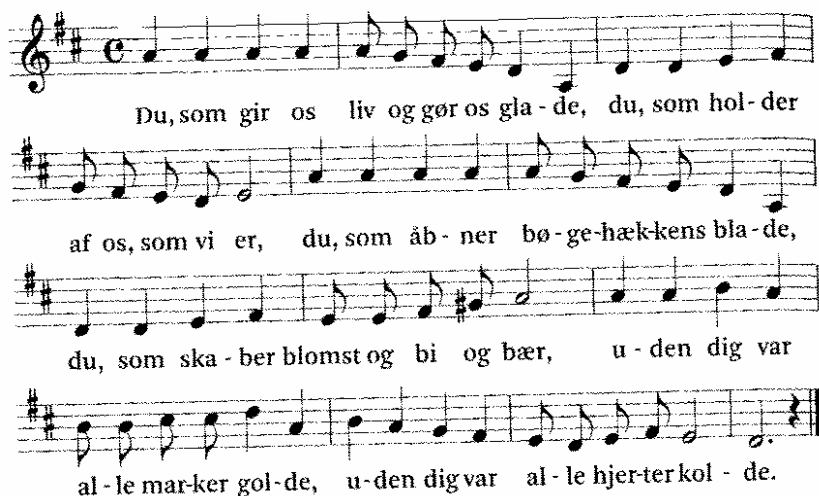
6 Hvad skal jeg sige, når mit sind
i havets dybe grunde
kun dog så lidt kan kige ind
og ser så mange munde?

7 Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
hvor stjerneflokken blinker,
hvor mildt enhver imod mig ler
og op til himlen vinker?

8 Hvad skal jeg sige, når jeg op
til Gud i ånden farer
og ser den store kæmpetro
af blide engleskarer?

9 Hvad skal jeg sige? mine ord
vil ikke meget sige:
o Gud! hvor er din visdom stor,
din godhed, kraft og rige!

10 Op, stemmer alle folk på jord
med frydetone sammen:
Halleluja, vor Gud er stor!
Og Himlen svare: Amen!

Du, som gir os liv og gør os glade, du, som holder
af os, som vi er, du, som åbner bøgehækkens blade,
du, som skaber blomst og bi og bær, u - den dig var
al - le mar - ker gol - de, u - den dig var al - le hjer - ter kol - de.

1 Du, som gir os liv og gør os glade,
du, som holder af os, som vi er,
du, som åbner bøgehækkens blade,
du, som skaber blomst og bi og bær,
uden dig var alle marker golde,
uden dig var alle hjerter kolde.

2 Uden dig har kolde spekulanter
skabt en hverdag uden lys og luft,
uden tid til børn og gamle tanter,
uden fuglesang og blomsterduft.
Uden dig må glæden gå på krykker,
uden dig må livet gå i stykker.

3 Uden dig forråder vi hinanden,
uden dig går vores sind i chok.
Uden dig går folket fra forstanden,
hele verden går mod ragnarok.
Derfor råber vi i angst og smerte:
Lær os én gang til, hvad Jesus lærte:

4 "I kan ikke tjene Gud og Fanden,
I må vælge mellem liv og død.
I skal ikke tjene på hinanden,
I skal dele glæde, sorg og brød.
Tjen hinanden, I er alle lige,
der er ingen rige i mit rige!

5 I skal se med kærlighedens øjne,
alt det skabte skal I passe på.
I skal ikke tro på gyldne løgne,
i mit rige er de store små.
I skal ikke frygte nogen fjende,
kærlighedens liv har ingen ende!"

7 Du, som åbner døren gennem døden,
når vi drikker af dit hjerteblod,
vis os midt i mørket morgenrøden,
giv os hvedekornets kraft og mod.
Du, som åbner bøgehækkens blade,
giv os liv og lys, og gør os glade!

Hans Anker Jørgensen 1982.

Melodi: Hans Anker Jørgensen 1982.

10. HANS ANKER JØRGENSEN (1945) og ”DU, SOM GIR OS LIV OG GØR OS GLADE”

Hans Anker Jørgensen, der er født i 1945, har gennem årene frem til sin pensionering i 2005 arbejdet som præst ved en række kirker i Københavnsområdet - blandt andet som studenterpræst ved Københavns Universitet.

Hans Anker Jørgensen er, ligesom Johannes Johansen, en af de nye salmedigtere, der blev optaget i den danske salmebog fra 2002. Han har i årenes løb således digtet et omfattende antal salmer, der blandt andet er udgivet i salmesamlingerne:

”Til fællessang... 38 salmer for små og store mennesker” (1986) og *”Kærlighedens søn. Salmer og andre bidrag til 2000-års festen”* (2000).

Hans Anker Jørgensens salmer forsøger i vid udstrækning, at lade evangeliet komme til orde i et sprog som appellerer til det moderne menneske. Han har specielt øje for dem, der ikke hører til blandt de store og magtfulde i det industrialiserede samfunds hastige udvikling. Evangeliet stilles således bevidst på deres side ud fra en ”kristen-socialistisk” indfaldsvinkel, vendt mod magthavere, profitmagere, pampere og miljøødelæggere – dette kan eksempelvis illustreres ved hjælp af titlen på en af hans kendteste salmer: *”Du satte dig selv i de nederstes sted.*

Som konsekvens af sit ”politiske” udtryk er Hans Anker Jørgensens salmedigtning på den ene side blevet mødt af stor begejstring og på den anden side af en vis skepsis og modstand.

Dette resulterede for eksempel i, at da salmebogskommissionen i 2000 fremlagde deres forslag til en ny udgave af salmebogen, indeholdt den kun én salme af Hans Anker Jørgensen – endda i forkortet form.

Efter den offentlige høring i forbindelse med forslaget blev der imidlertid rettet op på dette forhold, idet der i den endelige udgave af den nye salmebog blev medtaget hele 6 salmer af Hans Anker Jørgensen.

Den offentlige høring var således med til at gøre opmærksom på, at Hans Anker Jørgensens salmer faktisk var meget populære og blev benyttet i et stort omfang ude omkring i sognene, hvor mange af salmerne allerede var blevet sunget ind og anerkendt over en årrække.

Hans Anker Jørgensens salmer rummer på én og samme tid en pudsigt dobbelthed, der giver sig til udtryk i kombinationen af moderne sprogbrug og traditionsbunden teologi. I *”Salmehåndbogen”* kan man således læse, at *”I den til tider heftige diskussion af Hans Anker Jørgensens salmer, ikke mindst denne (”Du, som gir” – red.), har salmernes moderne virkelighedsbeskrivelser og – erfaringer ofte skygget for det, som altid er tyngdepunktet i dem: konfrontationen mellem det kristne evangelium og den tilværelse, mennesket oftest spiller fallit i forsøget på at magte”*.

Hans Anker Jørgensen salmedigtning rejser, som det fremgår af ovenstående passage, mange vigtige spørgsmål i retning af, hvad det er, der gør en salme god og nødvendig. Indfaldsvinklerne til dette er mange og skaber ofte også heftige diskussioner om salmens indhold, form og formål: er salmen for eksempel lovsang eller litteratur? Kan salmen både være politisk og evangelisk? Osv.

En af kvaliteterne ved Hans Anker Jørgensens salmedigtning er, at han forstår at skrive salmer til det moderne menneske, der lever et liv på modernitetens vilkår – på denne måde kan hans salmer være med til at åbne for både det evangeliske budskab og den store salmetradition og sangskat, som de er en del af.

Er arbejdet med hans salmer fra begyndelsen vurderet som meget politisk i sit anslag, så har det med årene vist sig, at det i høj grad er traditionen og teologien, der bærer hans salmedigtning. Selv svarer Hans Anker Jørgensen, i en artikel i Kristeligt Dagblad, på spørgsmålet om, hvorvidt hans

salmer er politiske således: *"Ja, på den fundamentale måde, som er en uundgåelig konsekvens af evangeliet"*.

Salmen *"Du, som gir os liv og gør os glade"* blev skrevet i foråret 1982 som slutningen på et foredrag med titlen: *"Ansvaret for det skabte"*. Foredraget blev holdt på en økumenisk familielejr på Ømborgen ved Mossø, hvor lejrens overordnede tema var *"Frans af Assisi"*.

Melodien til salmen, som Hans Anker Jørgensen også selv har skrevet, kom først til senere. Det er ikke så tit, at man ser, at salmedigterne selv komponerer deres melodier, men her har Hans Anker Jørgensen således selv skabt begge dele.

Melodien er festlig og glad – og læner sig på denne måde op ad den gamle tradition med at benytte folkelige danseviser som melodier til salmesangen. Udover salmens forståelige nutidssprog har salmens glade melodi medført, at denne salme eksempelvis er meget populær hos konfirmander og andre unge brugere af kirken.

ARBEJDET MED SALMEN:

"Du som gir os liv og gør os glade" er en lovsang til Guds skaberværk og glade påskebudskab. Salmen kan overordnet deles op i tre dele; vers 1-3 vores lovsang til Gud og skaberværket, vers 4-5 Guds ord og løfte til os, og endelig vers 6 vores trosbekendelse og bøn til Gud.

Salmen indledes således i vers 1 med en henvendelse til Gud, skaberen og opretholderen af alt liv. Den fortsættes herefter med en næsten klassisk syndsbeholdelse i vers 2-3, som danner baggrund for gentagelsen af en række centrale udsagn af Jesus i vers 4-5. Salmen afsluttes i vers 6 med en bøn om at lade livet åbne sig fornyet, på trods af død og undergang.

Salmen er bygget op af en enderims-rytme, der følger skemaet ABABCC. Herudover kan man også finde mange bogstavrim i salmen eksempelvis: *"Bøgehækkens blade"*, *"blomst, bi og bær"*, *"liv og lys"*, *"gør os glade"*.

Herudover byder salmen også på moderne ordvalg og stavemåde. Man kan eksempelvis fremhæve stavemåden af ordet *"gir"*, der kunne sammenlignes med eksempelvis Poul Henningsen (PH), der i sin formidling også foretrak en mundtlig stavemåde frem for en mere korrekt skriftlig version af ordet.

Valget af mundtlig stavemåde kendes også fra lejlighedssange, hvor sammentrækninger af ord kan være et kunstgreb til at få sangen til *"at gå op"* rent metrisk – og samtidig medvirke til at gøre sangen mere melodisk.

Salmens ordvalg er – set i lyset af de ældre salmer – også ret specielt og utraditionelt i salmesammenhæng. Hans Anker Jørgensen trækker således på en tradition, der dels har rødder i 68-generationens ideologiske gloser og paroler, som: *"kolde spekulanter"* og *"I er alle lige"*, dels et slangpræget og moderne billedsprog, som: *"må glæden gå på krykker"*, *"livet gå i stykker"*, *"går vores sind i chok"* og *"går folket fra forstanden"*.

Salmen rummer en række skjulte bibelcitater og trækker på trods af sit moderne og nutidige præg på mange måder paralleller til den danske salmetradition, hvilket vi skal se nærmere på i den følgende gennemgang af salmen vers for vers:

Vers 1:

Vers 1 indledes med en tiltale - et "Du" – menigheden henvender sig således allerede fra ord ét direkte til Gud.

Vers 1 er en lovsang til skaberen og opretholderen af alt liv, uden hvem, alt ville blive goldt og koldt.

Man kan her genkende træk fra salmer som eksempelvis Brorsons "*Op al den ting*", der beskriver Guds skaberværk (en salme, som jo også Johannes Johansen trak på i "*Det dufter...*").

Vers 2-3:

Her synges/fortælles/bekendes om konsekvensen af fraværet af Gud eller "Duet" – "*uden dig*". Her beskrives en verden uden varme og solidaritet. Uden Gud ville vi leve i mørke, gå fra forstanden, og forråde hinanden. Vi ville med andre ord leve i synd og de mørke kræfter – eksempelvis "*kolde spekulanter*" ville tage over – vi ville gå mod "*ragnarok*" (verdens undergang i nordisk mytologi). For at undgå dette og for at (livs-) glæden ikke skal blive amputeret, "*gå på krykker*", på grund af menneskets tendens til at gøre det forkerte, afsluttes vers 3 med en bøn til Gud om at høre hans ord til os om, hvordan vi bør leve med hinanden.

Vers tre rummer flere skjulte citater fra Bibelen: "*forråder vi hinanden*" hentyder til Judas, der forråde Jesus og "*råber vi i angst og smerte*" trækker på Jesu ord på korset.

Vers 4-5:

I vers 4-5 taler Gud direkte til os, hvilket er illustreret ved, at teksten er i direkte tale. Her gengives Jesu læres centrale elementer således i kort form gennem en række fordringer til os mennesker, hvis vi vil bevare livet, ligheden, sandheden, glæden og kærligheden.

Vers 4-5 trækker på en lang række skriftsteder fra Bibelen, eksempelvis "*I kan ikke tjene både Gud og Mammon*", Matt 6,24. Man kan finde flere paralleller ved at undersøge nedenstående tekststeder:

Vers 4:	Lin.1, jf. Matt 6.24/ lin.2, jf, Matt 7,13f/lin.3, jf Matt18,23f/lin.5, jf Luk 22,24f/lin.6, jf Matt. 19,23f.
Vers 5:	Lin.1, jf Joh 13,35; 15,9/ lin.2, jf Mos 2,15/ lin.3 jf Fristelsen/ lin.4 jf Matt 18,1f/lin.6, jf 1.Kor. 13,8.

Vers 6:

Vers 6 indledes igen med et "Du" – menigheden henvender sig igen i bøn til Gud efter, efter at have hørt hans ord.

Linie 1: "*Du, som åbner døren gennem døden*" henviser til påskens budskab om Kristi opstandelse – her symbolsk ved "den åbne dør" som et billede på stenen, der er væltet væk fra klippehulens åbning. Samtidig er det også et billede på, hvordan døren til Paradis nu igen står åben for mennesket..

Linie 2: henviser til nadveren.

Vers 6 rummer salmens klimaks; efter at have været i "dialog" med Gud i vers 1-3 overfor vers 4-5 svarer menigheden atter i vers 6 med trosbekendelse og bøn om evigt liv: Vi tror på påskens under; Jesu opstandelse og "*lyssets sejr over mørket*" – som er symboliseret ved "*morgenrøden*", der er tegn på en ny dag, der her således er et billede på det nye og evige liv i paradiset. "*Hvedekornet*" er med til at understrege opstandelsessymbolikken – og er i øvrigt et ofte benyttet symbol på opstandelse – idet kornet må "dø" for at det nye liv kan begynde, eller at planten så at sige "opstår". Historien om hovedkornet findes også i Bibelen; jf Joh 12,24.

I salmens to sidste linier fortsætter tråden fra hvedekornet som opstandelsesbillede til *"bøgehækkens blade"*, der ligesom kornet åbnes af Gud, og på denne måde slår Hans Anker Jørgensen en bue fra salmens abstrakte afslutning til salmens konkrete start, hvor vi også møder *"bøgehækkens blade"*.

Han ser, så at sige, symbolsk "det store i det små" og salmen giver på denne måde det bedende menneske håb, idet salmen med sin afsluttende bøn: *"Giv os liv og lys og gør os glade!"* viser tilbage til udgangspunktet, salmens første linie, *"Du, som gir os liv og gør os glade"*. Det vi beder om eksisterer allerede iblandt os, hvis vi har øje og øren for det. Det skabte er med andre ord tegn på Guds eksistens, ligesom det var tilfældet i *"Op al den ting"* og *"Det dufter lysegrønt af græs"*.

FORSLAG TIL ARBEJDE MED SALMEN:

- Hvordan kan man se at salmen er moderne?
- Hvordan kan man se at vers 4-5 er et citat eller direkte tale?
- Gå på jagt i Bibelen og lokaliser de skriftsteder, som vers 4 og 5 spiller på, samt linie 4 i vers 6; tal herunder eksempelvis om det er rigtigt, at kornet "dør", når det spirer.
- Sammenlign vers 4 og 5 med bønnen *"Fader Vor"*
- Tal om salmens symboler og billedsprog: hvad vil det for eksempel sige, *"at livet går i stykker"*?
- Leg med forskellige former for måder at rime på – forsøg for eksempel at lave jeres eget nye vers salmen og inddrag salmens "rimerytme", samt masser af bogstavrim.

Når I er nået igennem projektets 6 salmer, kan I prøve at lave en "TOP-6" over dem.
- Hvilken salme er bedst, hvilken dårligst og hvorfor egentlig?

Send gerne jeres "hitliste" ind til os i skoletjenesten, så vi også kan blive "klogere" på, hvad der hiter hos jer og hvorfor!

11. MATTHIAS GRÛNEWALD "OPSTANDELSEN" (1506-15) OG LYSETS KOMME.

Billedet, der er gengivet herunder, er en detalje fra det berømte Isenheimer-alter, som er malet af Matthias Grünewald i årene mellem 1506-1515.

Billedet rummer en storslået symbolik, hvor "lysets komme" er det centrale. "Opstandelsesbilledet" kan med fordel inddrages i gennemgangen af de enkelte salmer, hvor det kan være med til at understrege og forklare salmernes billedsprog.

Præsten Lisbeth Smedegaard Andersen beskriver i sin billednøgle til det Nye Testamente, "150 Kunstværker", således om Grünewalds "opstandelses billede":

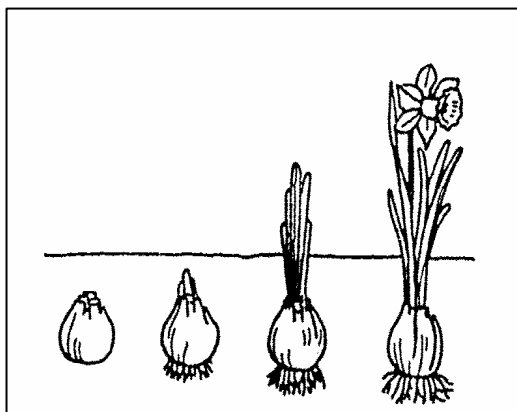
"I Grünewalds fortolkning foregår opstandelsen ikke i det tidlige morgengry, men i den sene natte time. Stjernerne er endnu ikke slukket, men lægger sig omkring den glorie, der som en mægtig solskive udgår fra den opstandne og ender i en eksplosion af lys. Selv hans sår lyser, som om der er lagt en glorie omkring bloddråberne i hænder, fødder og side. I en opadgående bevægelse svæver han over sarkofagen, hvis låg er skubbet til side, liglaget bølger omkring ham i strålende farvetoner, og bag ham løfter en vældig klippeblok sig med den samme lethed som frelseren selv. I opstandelsesøjeblikket er tyngdekraften ophævet. Også soldaterne i deres tunge rustninger har fået slået benene væk under sig og er blevet løftet op fra jorden. Nu hvirvles de igen som små dukker ned mod klippegrunden, slået omkuld af lysekspllosionens efterklang.

Kristus er det lys, "der skinner i mørket, og mørket greb det ikke." (Joh. 1,5)"

Opstandelsesbilledet rummer således meget af den samme symbolik, som vi stødte på i salmerne:

- Jesus er det "lys", der bryder mørket ved opstandelsen.
- "Lyset", der bryder mørket kan således sammenlignes med den livgivende forårssol, der jo også bryder frem af vintermørket med sine livgivende, varme stråler.
- Den tomme grav, her symboliseret både ved den åbne sarkofag og ved stenen i baggrunden, der jo var væltet fra den klippehule som Jesus var begravet i efter korsfæstelsen.
- Læg mærke til, hvordan Jesu hænder er hævet, på samme måde, som når præsten løfter sine hænder og velsigner menigheden ved slutningen af gudstjenesten – med ordene om, at Gud lader sit ansigt lyse over os mennesker: *"Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sig ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit åsyn på dig (ansigt mod dig) og give dig fred."* Med Jesu opstandelse viser Gud så at sige sit sande ansigt til verden.

- Soldaternes tumlen rundt viser, hvordan Jesu opstandelse fordriver de onde magter.
- Man kunne også se på opstandelsesbilledet og sammenligne det med påskeliljeløgets proces, hvor løget må ”dø” for at give liv til noget andet.
- På billedet ser man, hvordan Jesus ”folder sig ud” af liglaget. Dette kan sammenlignes dels med kornet, hvis kerne skal frigøres af avnen før den kan blive til liv; spire – eller spises, dels med påskeliljen, hvis kronblade bryder gennem det gullige hylster, når blomsten springer ud. (Jf. eks. salmen ”Påskeblomst”)

12. KIRKEBESØG

Orientering til præsten:

I dette projekt om Påsken er det tanken, at eleverne skal på kirkebesøg og høre lidt nærmere omkring Påske.

Inden børnene kommer til kirken har de gennemgået de 6 salmer og øvet at synge dem sammen med cd'en. De har også hørt om påsken og hvad der skete på de forskellige dage i påskeugen.

Først og fremmest er det tanken, at eleverne ved kirkebesøget skal øve de 6 salmer, som de har øvet i klassen til cd'en. Nu får de mulighed for at vise, hvad de kan og øve sig sammen med orgelet.

I den forbindelse kan organisten vise og fortælle om orgelet som instrument. Lad eleverne høre de forskellige instrumenter, som orgelet kan efterligne og prøv evt. at lade dem gætte forskellige melodier, f.eks. Bryllupsmarchen eller en af de salmer, som de har øvet.

Det vil være oplagt at introducere børnene til salmebogen, hvor man evt. kunne give dem til opgave at finde de salmer, de har arbejdet med.

I materialets indledning kan du se, hvad eleverne har hørt om påsken, der er også en kort tekst med en gennemgang af påskens begivenheder, som er velegnet til at læse højt.

Eleverne har ikke hørt så meget om 2. Påskedag og det kan de høre om nu. Hvad skete der egentlig efter Jesus var opstået og havde vist sig for sine disciple? Her kan man eventuelt bruge Emmausberetningen for at fortælle, hvordan budskabet bredte sig fra mund til mund i starten. Det er også muligt at fortælle lidt om Kristi Himmelfartsdag og Pinse.

Eleverne har hørt om den sidste nadver i skolen og i kirken er der fin mulighed for at kombinere denne fortælling med fremvisning af alter, kalk og disk og oblater. Om søndagen dækker man fint bord i kirken for at fejre, at det var den dag Jesus opstod – ligesom når man selv holder fest der hjemme, så dækker man bordet med dug, fint bestik og tallerkner og med lysestager, så gæsterne kan føle sig velkomne.

Alt efter hvordan kirken er indrettet, er der også mulighed for at inddrage de forskellige symboler, der er i kirken.

Er der et krucifiks eller et tomt kors? Hvad betyder det tomme kors?

Hvis man er så heldig at have kalkmalerier i kirken, så er der måske en fremstilling af korsfæstelsen. Her kan man fortælle lidt om de forskellige personer, der står ved korset.

13. Udvalgt litteraturliste:

Anvendt litteratur s. 5-15, samt s. 48, ved SN:

Gads Bibelleksikon, 1998, Århus

Religion/Livsanskuelse, 1983, København

Inger Brinkmann Poulsen, Birgitte Brinkmann Thomasen, *Læs højt om Påsken*, 2006, København

Eberhard Harbsmeier, Annelise Søndengaard, Finn Dyrhagen, *At prædike for børn*, 1994, København

Nina Morgan, *Planters kredsløb*, 1993, København

Anne Grethe Guldager, Bodil Busk Sørensen, *Kristendommen*, 1999, København

Anvendt litteratur s. 1-4 + 16-47 + 49, ved JJ:

Andersen, L. S.: *150 kunstværker*, Kbh., 2002

Balslev-Clausen, P.: *Salmedigteren B.S. Ingemann*, Frederiksberg, 1989

Bennike, H.: *Bibelen i salmebogen*, Kbh., 1975

Bugge, K.E.: *Salmen som lovsang og litteratur*, Kbh., 1972

Harbsmeier, E. m.fl.: *At prædike for børn 2*, Frederiksberg, 1999

Jensen, Th. B.: *Salmer*, Kbh., 1976

Kvist, V.: *"Guds ærinde går hver sin storm"*, Frederiksberg, 1997

Kjærgaard, J.: *Salmehåndbogen*, Kbh., 2003

Madsen, H.K.: *Årets rytme*, Frederiksberg, 1997

Malling, A.: *Dansk Salmehistorie*, I-XIII, Kbh., 1962-78

Pagaard, J. og Lundahl, F.: *"Op al den ting, som Gud har gjort..."*, Kbh., 1985

RAMS: *Et møde med den danske salme*, 2003, 2004, 2005

Skovsgaard, S. og Jensen, M. Ø.: *Det bedste er Gud*, Frederiksberg, 2004

Anden kildeangivelse:

Noderne til de forskellige salmer er fra:

Den danske Salmebog – udgave med enstemmige melodier, Kbh., 2005